

**A NGANASZAN INFERENCIÁLIS FUNKCIÓI
ELSŐ ÉS MÁSODIK SZEMÉLYBEN**

OTDK DOLGOZAT

2022

Tartalom

1. Bevezetés.....	1
1.1. Korpusz.....	2
1.2. Szakirodalmi áttekintő.....	3
2. Az evidencialitásról általánosságban	3
2.1. Az evidencialitás fogalmának definiálása	4
2.2. Forrástípusok, csoportosítások	8
2.3. Az inferenciális kategóriája különböző rendszerekben	10
2.4. Első személy hatás.....	13
3. A nganaszanok és a nganaszan nyelv.....	18
3.1. A nganaszan evidencialitás rendszere és stratégiái	20
3.1.1. Inferenciális.....	21
3.1.1.1. Inferenciális stratégiák és lexikai evidencialitás	22
3.1.2. Reportatív.....	23
3.1.3. Auditív-nem vizuális érzékelés.....	24
4. A nganaszan inferenciális funkciói első és második személyben	25
4.1. Módszer	25
4.2. Az adatok.....	26
4.3. Elemzés.....	27
4.3.1. Első személy	28
4.3.2. Második személy	32
4.4. Eredmények	36
5. Befejezés	37
Rövidítésjegyzék	38
Bibliográfia.....	40

1. Bevezetés

Dolgozatom témája egy olyan nyelvi jelenség, amely az elmúlt néhány évtizedben vált a nyelvészeti kutatások egyre gyakoribb tárgyává. Az evidencialitás, amelyet Verhees „az információforrás nyelvi kódjának” nevez (2019: 114), mint grammatikai kategória a világ nyelveinek csupán negyedében van jelen (Aikhenvald 2004: xii), így talán nem is meglepő, hogy a róla szóló ismereteink még a mai napig sem mondhatók hiánytalanoknak: számos kérdés vár megválaszolásra a nyelvek e rendszere kapcsán. Igaz ez a szamojéd nyelvek evidencialitására is, amelyeknek szakirodalma tele van megannyi bizonytalansággal és ellentmondással.

Egy ilyen ellentmondás áll fenn Curnow tanulmánya (2002) és Aikhenvald monográfiája (2004) között az evidencialitás jelölőinek különböző személyekkel való együttes előfordulása kapcsán. Az utóbbi szerint (2004: 231) az inferenciális evidencialitás szuffixumai ugyanazon funkciókat látják el első, második és harmadik személyben, azaz első személlyel együttes használatukban nincs az eredeti, forrástípusra való utalástól eltérő jelentés, amennyiben a második-harmadik személynél sincs. Ez azt jelenti, hogy az inferenciális kategóriájára nem jellemző az első személy hatás jelenléte, amely más evidenciális kategóriák jellemzője lehet. Mindeközben Curnow egy korábbi vizsgálata azt mutatja, hogy mégiscsak létezik funkcionális eltérés a három személy között, és az inferenciális morféma első személyben képesek kifejezni egy kizárólag az első személyre jellemző jelentéstartalmat, a kontrollhiányt. A szakirodalomban még nem született olyan munka, amely a két vélekedés között igazságot tenne; ennek okául az a tény szolgálhat, hogy az evidencialitásnak elsősorban a harmadik személyű előfordulásait vizsgálják a kutatók (Curnow 2002: 178), amely valószínűleg ezen személynek a jóval magasabb előfordulási arányaival hozható összefüggésbe (Aikhenvald 2004: 235).

A fent leírtak tekintetében választottam a címben megjelölt témát, amely az evidencialitás első és második személyű előfordulásaival foglalkozik. Esettanulmányomban azon feltételezésem érvényességét vizsgálom a nganaszan nyelv példáját megragadva, miszerint e nyelv inferenciális kategóriája Curnow megállapítását támasztja alá. Munkámat emellett kibővítem a második személyű inferenciális előfordulások vizsgálatára is, ugyanis a kutatás kezdetén az alacsony előfordulási szám miatt ennél is bizonyos, a forrásjelöléstől eltérő funkciók jelenlétét sejtettem.

A munkám forrásául szolgáló korpusz rövid bemutatása után az evidencialitás fogalmának definiálása és alapvető sajátosságainak ismertetése következik, ezután pedig konkrétan foglalkozom ezen jelenséggel a dolgozatomhoz szorosabban kapcsolódó

elméleti kérdéseivel, azaz az inferenciális kategóriájával és az első személy hatással. A nganaszanokról és a nyelvükről, valamint az evidenciális rendszerükről szóló fejezet után rátérek kutatásom konkrét tárgyára: az inferenciális kategóriájának első és második személyű használatának vizsgálata kerül sorra, amelynek módszerét, elemzését és eredményeit is szemléltetem.

1.1. Korpusz

Kutatásom során a *Nganasan Spoken Language Corpus*-ra, a Hamburgi Egyetem Finnugrisztika/Uralisztika Intézetének nganaszan korpuszára támaszkodtam, amely a *Corpus based grammatical studies on Nganasan* című projekt keretein belül készült el (Brykina et al. 2018). A többnyelvű korpusz nagyrészt az elmúlt 30 év terepmunkái során összegyűjtött nyelvi anyagot, illetve a Tomszkból és Szentpétervárról származó archív szövegeket tartalmazza elektronikus formában, amelyhez az *EXMARaLDA Corpus Manager (Coma)* nevű alkalmazáson keresztül lehet hozzáférni. 33 anyanyelvi nganaszan beszélő összesen 176 szövegét tartalmazza, amelyekből 136-hoz hangfelvétel is járul – a korpusz nevében szereplő „beszélt” jelző ez utóbbi tulajdonságára vonatkozik. A szóalakok száma 34888, a tokeneké pedig 141527. A készítők a több mint 141000 token majdnem mindegyikét glosszázták a lexikai elemek orosz és angol jelentésének felhasználásával, illetve további annotációval látták el a szövegek egészét, valamint ezeknek szintén orosz és angol, ritkábban német vagy magyar mondatfordítást is készítettek.

A korpusz szövegei legnagyobbbrészt folklórszövegek, amelyeknek – noha nem mindegyiknek meghatározható a konkrét műfaja – nagyobb része a *gyürimi*, egy kisebb csoportjuk pedig a *szitebi* műfajához sorolhatók. Előbbi a nganaszanok hagyományos prózai szövegeit, meséit foglalja magában, utóbbi pedig ugyanezen nép prózai és énekelt hőstörténeteit, amelyeknek előadásmódja sokkal nehezebb feladatnak számít, így kevesebb is keletkezett belőle (Wagner-Nagy 2002: 16). A készítők az évtizedek során gyűjtött dalok szövegeit is feldolgozták, a modernebb, hétköznapiabb szövegeket pedig a számos narratíva képviseli, amelyek témájuk szerint leginkább személyes élet- és családtörténetek. Mindebből látszik, hogy a készítők rendelkezésére nagyrészt elbeszélések, mesék és mitikus történetek álltak, ennek ellenére a korpusz tartalmaz néhány párbeszédes jellegű szöveget is. A szövegek neve jelöli a beszélőt, akinek dialektusa és az adott nyelvjáráson belüli kisebb nyelvváltozata is jelölt, ám megemlítendő, hogy a korpusz a leírás készítésének idején csupán az avam nyelvjárás szövegeit tartalmazza. Az adott szöveg (fájl) neve a beszélő személye mellett a címet is

magában foglalja, valamint a rögzítés időpontját. A korpusz részletesebb ismertetése Wagner-Nagy et al. (2018), illetve Brykina et al. (2018) leírásában elérhető.

1.2. Szakirodalmi áttekintő

Dolgozatom során igyekeztem a szakirodalom számos és korszerű képviselőjét, illetve munkáját feldolgozni, amelyeknek teljes listáját a későbbiekben *Bibliográfia* cím alatt közlöm. Legtöbbet hivatkozott forrásaimat viszont ebben a fejezetben összegzem.

Elsősorban az elméleti keretek ismertetéséhez, de tulajdonképpen egész munkámat átívelően gyakran Aikhenvald 2004-es monográfiáját használtam, ugyanis noha azóta már születtek más, hasonló igényű és célú publikációk is, az evidencialitással kapcsolatos alapvető ismereteket ez a munka foglalja össze legrészletesebben. A jelenség pontos definiálásához elsősorban Brugman és Macauley egy frissebb, 2015-ös cikket használtam fel, amely az evidencialitás általános definíciós kérdéseivel foglalkozik tipológiai keretben, de Verhees 2019-es tanulmányának eredményeit is felhasználtam dolgozatom során. Az első személy hatásról és a kontrollhiányról Curnow három munkája (2001, 2002, 2003) alapján is írtam, ugyanis a szakirodalomban ő foglalkozott legtöbbet ezen jelenségek vizsgálatával. A nganaszan evidencialitásról írt fejezetem legnagyobb részét Wagner-Nagy Beáta munkáira alapoztam (2002, 2019), de az *Oxford Handbook of Evidentiality* című kötet uráli nyelvek evidencialitását összefoglaló fejezetét is használtam (Szkribnyik és Kehajov 2018). A témával kapcsolatban meg kell említeni Valentin Guszev nevét is, akinek két munkájára (2006, 2007) is hivatkozom. A korpuszra hivatkozott példák a Nganasan Spoken Language Corpusból származnak (Brykina et al. 2018, illetve l. 1.1. fejezet).

2. Az evidencialitásról általánosságban

„Az evidencialitás egy olyan nyelvészeti kategória, amelynek elsődleges funkciója a beszélő ismereteinek forrására való utalás” (Aikhenvald 2004: 3). Az evidenciális jelentésű morfémákkal rendelkező nyelvek beszélői képesek arra, hogy az általuk elmondott információ mellett annak eredetéről is tájékoztassák a címzettet, pusztán a megfelelő grammatikai elemek használatával. A szakirodalom véleménye megoszlik abban, hogy az evidencialitás önálló kategória-e vagy modalitás alkategóriája, de az elmúlt két-három évtizedben az Aikhenvald-féle álláspont (Aikhenvald 2004: 7) lett elfogadottabb, amely szerint az előbbi érvényes. Ennek következtében az összefüggő igei kategóriák sora is bővült, és a TAM (idő, aspektus, mód) triád helyett ma már gyakran a TAME (idő, aspektus, mód, evidencialitás) kategóriákat tartják az ige fő inflexiós kategóriáinak (Verhees 2019: 115-6).

Az evidencialitás kutatásának kezdete a 20. század elejére tehető, amikor Franz Boas említést tesz (1911: 43) egy hasonló jelenségről: a *The Handbook of American Indian Languages* című könyvében veti fel az általa kutatott nyelvek azon sajátosságát, amelynek leírásában felismerhetőek a ma evidenciálisként ismert jelenség funkciói. Boas felfigyel arra, hogy egyes nyelvek különböző módon képesek kifejezni a szavakban leképzendő mentális kép egyes aspektusait, és egy megnyilatkozás egyes nyelvekben különböző mennyiségű aspektusokat tükrözhet. Amíg az angol nyelvben „*A férfi beteg*” mondat alatt annyi értendő, hogy „*egyetlen meghatározott férfi jelenleg beteg*”, addig például a kwakiutl nyelv ezt a megnyilatkozást mindenképpen kiegészítené egy további modalitással, amelynek segítségével a mondat azt a jelentést is magában foglalná, hogy a férfi betegségről a beszélő hallomás, bizonyíték vagy esetleg álom alapján értesült-e. Habár a terminust már ő is használta, a szó jelentését Roman Jakobson bővítette ki annak mai használatára. Boas *evidenciális* alatt a beszélő birtokában lévő információ azon forrását értette, amely visszavezethető valamilyen (leginkább vizuális) bizonyítékra – kiegyenlítette tehát az evidencialitás jelenségét annak egy konkrét kategóriájával (Aikhenvald 2004: 12-3). Jakobson a terminust úgy definiálja, mint egy igei kategória, amely a megfogalmazott esemény állítólagos forrását hivatott jelölni, amelyek a következők lehetnek: másik személy közlése, álom, feltevés vagy a beszélő saját korábbi tapasztalata (Jakobson 1971: 135 (1957)). Az elmúlt évtizedekben több megközelítés és leírás született a szakirodalomban, amelyek közül többek között Thomas Willett (1988) és Vladimir Plungian (2010) munkássága is kiemelendő. A legismertebb művek viszont Alexandra Y. Aikhenvald nevéhez fűződnek: neki köszönhető az evidencialitásról tett jelenlegi ismeretek legrészletesebb, a világ számos nyelvét érintő összefoglalása. A legutóbbi átfogó munka a 2018-as, szintén Aikhenvald által szerkesztett *Oxford Handbook of Evidentiality*.

2.1. Az evidencialitás fogalmának definiálása

Brugman és Macaulay (2015: 202) meghatározásában, amely az aikhenvaldi értelmezésre (2004: 10-1) alapoz, két kritérium teljesülése szükséges feltétlenül ahhoz, hogy egy nyelvi elem evidenciális legyen: egyrészt az, hogy forrásmegjelölő funkcióval rendelkezzen, másrészt pedig, hogy zárt grammatikai rendszer tagja legyen. Az evidencialitás fogalma tehát e két tulajdonság által meghatározható: egy olyan grammatikai rendszer – gyakran morfológiai paradigma – (Aikhenvald 2004: 6), amelynek elemei elsődlegesen a 'valamilyen információforrás' jelentését hordozzák magukban (Aikhenvald 2004: 3). Ez a definíció viszont nem foglal magában bizonyos sajátosságokat, amelyek szintén összefüggésben állnak a tárgyalt jelenséggel. A következőkben említett jellemzőknek az evidencialitáshoz köthető előfordulása

a világ nyelveit tekintve gyakori és mintaszerű, de a kiemelt kritériumokkal ellentétben ezek nem annyira meghatározók, hogy hiányukban egy nyelvi elemet ne lehessen evidenciálisnak ítélni.

Aikhenvald az evidenciális elemek használatának kötelezőségét a tariana nyelv szabályaival példázva szintén a jelenség univerzális és meghatározó sajátosságai közé sorolja, ám ezen megállapításának jelentős számú ellenvéleménye olvasható a szakirodalomban: Lazard (2001), Speas (2010) és Brugman és Macauley (2015) szerint ez közel sem minden rendszerre érvényes. Kétségtelen viszont, hogy ez a tulajdonság is egy sok nyelvet érintő, említésre méltó sajátossága az evidencialitásnak.

Gyakori jellemzője az evidencialitásnak emellett, hogy jelölői elsődleges funkciójukon kívül képesek addicionális jelentéseket is kifejezni bizonyos szöveggörnyezetekben. Ilyen többletjelentés az episztemikusság, amely a beszélő bizonyossági fokát hivatott kifejezni az általa közölt információ valóságálapjáról (Brugman és Macauley 2015: 205). A következő példa arról tanúskodik, hogy a ngiyambaa nyelv bizonyos evidenciális jelölője kifejezheti azt, hogy a beszélő nem biztos a közölt információban (Aikhenvald 2004: 35):

- (2.1) bura:y-**dja**=lu ga:-y-aga
gyerek+ABS-**REP**=3ABS hoz-CONJ.MASC-IRR
„Azt mondják, ő fogja hozni a gyerekeket (de én ebben nem vagyok biztos).”

Az episztemikus modalitás és az evidencialitás kapcsolatáról a szakirodalomban még nem született egyértelmű konszenzus. Az evidencialitás tágabb értelmezése szerint ez a jelenség nemcsak az információ forrását, de annak bizonyossági fokát is magába foglalja (Rooryck 2001: 125), amíg például Willett (1988: 52) és Aikhenvald (2004: 3,6) csak egy lehetséges másodjelentésnek tartja ezt. Givón (2001: 326) az evidencialitásnak egy implicit jelentéseként értelmezi, amely ezáltal hasonló ahhoz a két másik jelentésárnyalathoz, amelyeket Brugman és Macauley (2015: 209) pragmatikai szinten megvalósuló tartományoknak nevez. Ilyen egyrészt a beszélőnek az elhangzó információ igazsága melletti elkötelezettségének foka, amely Faller (2002) terminológiáját használva erősebb vagy gyengébb lehet. Az alábbi, 2.2-es mondat a beszélő erős meggyőződését példázza a cuzco kecsua nyelvben (Aikhenvald 2004: 162).

- (2.2) Yunka-pi-**n** k'usillu-kuna-qa ka-n
esőerdő-LOC-**DIR.EV** majom-PL-TOP van-3P
„Az esőerdőben vannak majmok (ezt teljesen igaznak tartom).”

E jelenség kutatásában nehézséget okoz az episztemikusságtól való problémás elkülönítés, ezzel is magyarázható, hogy a szakirodalom közel sem foglalkozott még vele annyit, mint például a mirativitással, amelyet Brugman és Macauley (2015: 209) az informativitás fokaként, a másik pragmatikai szinten megvalósuló jelentésként definiál. A mirativitás által a beszélő kifejezheti, hogy az új információ mennyire korrelál az addigi ismereteivel, azaz mennyire éri őt az váratlanul vagy meglepetésként. Evidencialitással való kapcsolatáról nem lehet általánosságban beszélni, hiszen meglehetősen nyelvspecifikus. San Roque (2008: 305) szerint az információ forrása és az informativitás foka bizonyos esetekben összefügghet, így olykor a két érték egy rendszerbe és akár egy morfémába is tömörülhet. Ugyanakkor más nyelvekben a két jelentés teljesen elkülönül egymástól, és nem egymáshoz kötődve valósulnak meg (Brugman és Macauley 2015: 210). Az 2.3-as mondat az evidencialitás és a mirativitás egy rendszerben való megvalósulására példa a tsafiki nyelvben. A beszélő a hang alapján arra számított, hogy egy autó közelít felé, így meglepetésként éri, amikor egy másik jármű érkezik a szeme elé (Dickinson 2000: 411, idézi Aikhenvald 2004: 201-2):

(2.3) moto jo-**nu**-e
 motorbicikli van-**INFER:MIR**-DECL
 „Ez egy motorbicikli (nem erre számítottam)!”

A fent ismertetett jelentések az evidencialitás legáltalánosabb és leggyakrabban jelentkező addicionális tartalmi, de közel sem az egyedüliek, hiszen a markerek sokszor más funkciókkal is rendelkezhetnek – ezek közül néhány dolgozatomban további fejezeteiben bemutatásra kerül.

Aikhenvald evidencialitáson a szűkebb értelemben vett grammatikai evidencialitást érti, amelybe kizárólag az elsődlegesen forrásjelölő funkcióval rendelkező, rendszerbe szerveződő evidenciális morfémák tartoznak. Az így körülhatárolt grammatikai evidencialitás viszonylag kevés nyelvben van jelen, sok esetben viszont a nyelvek lexikai elemek használatával is képesek utalni az adott ismeret forrására: adverbiális kifejezések, partikulák vagy modális igék segítségével ki lehet fejezni evidenciális vagy az evidencialitáshoz kapcsolódó jelentéseket (Aikhenvald 2004: 10). A (2.4)-es német példa egy olyan modális igét tartalmaz, amelynek használatával a beszélő kifejezheti, hogy az információt nem közvetlen módon, saját tapasztalatai által ismerte meg – emiatt a bizonyosság foka sem olyan magas, mint ellenkező esetben (Aikhenvald 2004: 150):

(2.4) Er **soll** sich das Bein gebrochen haben
 ő **kell:3PPRES** maga DEF:NEUT láb eltör birtokol
 ‘Látszólag eltörte a lábát (=eltörhette a lábát).’

A forrás kifejezésének e módját Aikhenvald lexikai evidencialitásnak nevezi, és nem érti bele a korábban *evidencialitás* név alatt bemutatott jelenség fogalmába. Vélekedését két kritérium hiányával magyarázza: egyrészt, nem szerveződnek zárt rendszerbe és nem hoznak létre saját grammatikai kategóriát, másrészt, használatuk nem kötelező jellegű (2004: 10) – bár mint említettem, Brugman és Macauley (2015: 230) szerint utóbbi nem feltétlenül mérvadó. A forrásjelölő jelentéstöbblettel rendelkező lexémák grammatikalizálódhatnak, a folyamat végére pedig belekerülhetnek a grammatikai evidencialitás rendszerébe (Verhees 2019: 116).

Számos nyelv rendelkezik olyan grammatikai kategóriákkal, amelyek elsődleges, a forrásjelöléstől eltérő funkciójuk mellett másodlagosan rendelkeznek az evidencialitás kifejezésének képességével. A szakirodalom ezeket evidenciális stratégiáknak nevezi, amelyek alatt bizonyos igeidők, módok és modalitások, illetve egyes jelenségek, mint a személyjelölés, a nominalizáció vagy a függő beszéd értendő. Az észben a befejezett melléknévi igenév jelezheti azt, hogy a beszélő az információt más elbeszélése által ismerte meg (Aikhenvald 2004: 119):

(2.5) ela-**nud** kord eit ja taat
 él-**PAST.REP(=PAST.PART)** idő öregasszony és öregember
 „Élt egyszer egy öregasszony és egy öregember (ezt más elbeszéléséből ismerem).”

Az evidenciális stratégiák szintén elkülönítendőek a szűkebb értelemben vett evidencialitástól, hiszen nem felelnek meg azon kritériumnak, hogy a forrásjelölés az elsődleges funkciójuk. A stratégiák száma egyes nyelvekben összefügg a grammatikai evidenciális rendszer összetettségével (l. bővebben 1. 2.2): minél több evidenciális jelentés kifejezésére képes az adott nyelv rendszere, annál kevesebb eséllyel válik a forrásjelölés egyéb nyelvi elemek másodlagos funkciójává, hiszen annak szükségessége is alacsonyabb (Aikhenvald 2004: 146).

A tágabb definíció, amely alapján a lexikai evidencialitás és az evidenciális stratégiák is a tárgyalt jelenséghez sorolhatók, az evidencialitásra mint szemantikai kategóriára tekint. A továbbiakban a grammatikai evidencialitással rendelkező nyelvek csoportosítása következik a szakirodalom legismertebb rendszerezésének alapján.

2.2. Forrástípusok, csoportosítások

Az alapján, hogy a beszélő ismereteit milyen módon szerezheti meg, azaz nyelvhasználatában milyen forrásokat jelölhet egy adott információ eredetként, az evidencialitásnak hat típusa különböztethető meg (Aikhenvald 2004: 63-6, magyar terminológia Kubitsch 2018):

1. vizuális érzékelés: látás segítségével történő ismeretszerzés
2. nem vizuális érzékelés: a látás kivételével bármely érzékszervvel, azaz hallás, szaglás, ízlelés, tapintás által való ismeretszerzés
3. következtetés (inferenciális evidencia): valamilyen látható vagy kézzel fogható bizonyíték, eredmény alapján
4. feltételezés: nem látható bizonyíték alapján, inkább logikus gondolkozás vagy általános tudásból levont tanulság által
5. értesülés (reportatív evidencia): értesülésből szerzett információ, ahol az információközlő konkrét személyére nem történik utalás
6. idézés (kvotatív evidencia): értesülésből szerzett információ, ahol az információközlő konkrét személyére is történik utalás.

Aikhenvald felosztása (2004: 65), hasonlóan Willett (1988) és Plungian (2010) rendszerezéséhez, elsősorban az információ megszerzésének közvetlen vagy közvetett mivolta alapján sorolja a típusokat direkt vagy indirekt csoportokba. Az előbbi, azaz a közvetlen evidencia, illetve az első kézből szerzett információ alatt az érzékszervekkel való megismerés típusait, tehát a vizuális és a nem vizuális érzékelést, illetve az általa megismert információt értjük. Az indirekt típushoz és a nem első kézből származó információhoz a további négy csoport és az általuk szerzett ismeretek sorolhatók, amelyeknél a beszélő nem saját tapasztalat alapján jut hozzá az információhoz, hanem közvetett módon. A nem első kézből származó információ forrásai további két alkategóriára oszthatók: a következtetés és feltételezés a következtetett (Plungian 2010: indirekt-személyes) osztályban, az értesülés és az idézés pedig az értesülés (Plungian 2010: indirekt-nem személyes) csoportjában egyesülnek. Ez a felosztás azért is fontos, mert az egybetartozó jelentések gyakrabban fordulnak elő egy morfémába sűrített funkciókként.¹

A fent felsorolt forrástípusokat az evidenciális rendszerek forrásjelölő morfémái fejezik ki, ám a rendszerek komplexitása változó, így nem mindegyik képes a források összes típusának

¹ Plungian terminológiája kevésbé ad teret félreértéseknek, mint Aikhenvaldé, aki az alkategóriákat annak egyik típusáról nevezi el. A csoport és a típus ilyenkor véletlenül sem kiegyenlítendő, hiszen a következtetett alkategóriába a feltevés forrása is beletartozik a következtetésén kívül, az értesülésébe pedig az idézés is beleértendő.

külön morfémaival való kifejezésére. Egyes rendszerek egyáltalán nem képesek bizonyos jelentések jelölésére, mások pedig csupán egyetlen, több funkciót betöltő morfémaival rendelkeznek több típus külön jelölése helyett (Aikhenvald 2004: 65). A kevésbé összetett rendszerek esetén, az utóbbi módon alakulnak ki például a csupán első és nem első kézből származó információkat megkülönböztető szisztémák (l. táblázat), amilyen többek között a jarawara nyelvben látható. Ezzel ellentétben, a komplexebb rendszerek több eltérő forrás jelölésére képesek különálló nyelvi elemekkel. A tariana nyelvben öt különböző evidenciális morféma található: e nyelv beszélője vizuális, hallás alapú, következtetett, feltételezett és értesülés által szerzett információ forrását jelölheti öt különböző nyelvi elem használatával (Aikhenvald 2004: 2-3, 146). A világ nyelveinek rendszereiben a forrástípusaikat kifejező morfémaik száma kettő és öt között mozog – extrém esetben ez a szám akár hat-hét is lehet, de ilyen összetett szisztémák létezésére már kevesebb példát ismerünk.

A rendszerek kialakulása nem véletlenszerű: léteznek bizonyos variációs sémák, amelyek a forrásjelölések száma alapján meghatározzák, hogy a típusok és az azokat kifejező kategóriák közül melyek kerülhetnek be egy-egy nyelv evidencialitásának felépítésébe. Noha több előfordulási séma is született az elmúlt évtizedekben (Willett 1988, de Haan 1999), ismét Aikhenvald munkájára támaszkodva ismertetem a forrástípusok jelölésének említett variációs modelleket, amelyek az adott forrásokat kifejező kategóriákat mutatják. A táblázatban az egy vagy több evidenciális funkciót ellátó forrásjelölő morfémaik elnevezései, azaz a konkrét evidenciális rendszerek egyes kategóriái láthatók (2004: 65, táblázat Kubitsch 2018: 253).

		Vizuális érzékelés	Egyéb érzékelés	Következtetés	Feltételezés	Értesülés	Értesülés (idézés)
A) Kettes rendszer	A1.	első kézből származó információ		nem első kézből származó információ			
	A2.	nem első kézből származó információ					
	A3.	neutrális				értesülés	
	A4.		egyéb érz.			értesülés	
	A5.	neutrális	hallás	neutrális			
B) Hármass rendszer	B1.	direkt		inferenciális		értesülés	
	B2.	vizuális	egyéb érz.	inferenciális			
	B3.	vizuális	egyéb érz.			értesülés	
	B4.		egyéb érz.	inferenciális		értesülés	
	B5.	neutrális				értesülés	idézés
C) Négyes rendszer	C1.	vizuális	egyéb érz.	inferenciális		értesülés	
	C2.	direkt		következtetés	feltételezés	értesülés	
	C3.	direkt		inferenciális		értesülés	idézés
D) Ötös rendszer	D1.	vizuális	egyéb érz.	következtetés	feltételezés	értesülés	

Mivel dolgozatomban későbbi fejezeteiben az inferenciális kategória markerei szolgálnak vizsgálatom tárgyaként, a következő fejezet e kategória rendszereken átívelő jellemzőit hivatott részletesen ismertetni.

2.3. Az inferenciális kategóriája különböző rendszerekben

Következtetett evidenciák alatt a vizuális bizonyíték alapján történő következtetés és a gondolkozás vagy általános tudás felhasználásának következményeként születő feltételezés értendő. Plungian (2010) ezt az alkategóriát indirekt-személyes típusoknak nevezi, amely a források azon tulajdonságát ragadja meg, hogy általuk a beszélő nem közvetlen érzékelés által, de más személy közbelépése nélkül tesz szert az adott információra. A következtetett források elsősorban az inferenciálisnak nevezett evidenciális kategória hatásköre alá tartoznak. Fontos azonban, hogy ez közel sem igaz minden egyes rendszerre, ezért is szükséges a kategória és a forrástípusok több nyelven átívelő ismertetése. Mivel kutatásom során a hármas rendszerek közé sorolandó nganaszannal foglalkozom, így e fejezetben ezek elemzésére kerül a legnagyobb hangsúly.

A kettes rendszerekben nem beszélhetünk külön inferenciális kategóriáról, ugyanis ezek csupán minimális oppozíciók megkülönböztetésére alkalmasak, például az első kézből és a nem első kézből származó információ, a neutrális² és az azzal szembeállított forrástípusok eltérő szuffixumainak jelölésére. A következtetést és a feltételezést az előbbi rendszerekben a nem első kézből származó, utóbbiakban pedig a neutrális morféma fejezi ki, a hallás általi érzékeléssel vagy az értesüléssel, azaz a másodkézből származó információval ellentétes kategória. Ahogy viszont az A4-es minta is bizonyítja, nem minden kettes rendszerben van lehetőség e források jelölésére (Aikhenvald 2004: 65, Kubitsch 2018: 253).

A hármas rendszerekben már jelen van az inferenciális kategóriája, noha itt sem található meg mindegyik variációs sémában: amíg a B5-ösben a következtetett forrásokat csak a neutrális morfémájával, a B3-asban azonban semmilyen módon nem lehet őket kifejezni. Az esetek többségében viszont megtalálható a rendszerben, ilyenkor pedig elsősorban a következtetést, tehát a vizuális bizonyíték alapján történő ismeretszerzést jelölheti (Aikhenvald 2004: 163-4), amely sok esetben valamilyen folyamat, történés eredménye, amelyből a beszélő

² Neutrális forrás alatt az a megismerés értendő, amely az adott kultúra számára a legkézenfekvőbb. Ezt pontosan nem lehet meghatározni, hiszen a neutralitás leginkább egy skála egyik szélső értékeként értelmezhető, de általában a közvetlen érzékelés, azon belül is a vizuális érzékelés az, amely értendő alatta. Verhees (2019: 116) szerint ez az a jelöletlen forrástípus, amely a jelölt típussal szemben áll.

tanulást vonhat le az eredeti eseményről (2.6). Emellett, noha ritkábban, de a következtetett források másik típusa, a feltételezés jelölése is előfordulhat ezzel a szuffixummal (2.7):

- (2.6) ó áxṭ^hùmt-ʔ ts^hà-há-ʔ**ha**^H-a^L hà:
 én lát-(T) az-(menedékhely)-**INFER**-REM.PAST menedékhely
 aín-:ʔè-hà
 ég-sIn-(menedékhely)
 „Láttam egy leégett házat.” (Aikhenvald 2004: 164, bora nyelv)

- (2.7) kūpahī-ki ki-ībē weheherāka
 kicsi-MASC 3MASC.SG-van év
 ki-eya-waʔ-ri-**rihi**-yu
 3MASC.SG-ér-el-EP-**ASSUM**-PRES
 „Ő kicsi; egy éves lehet (feltételezem logikus gondolkodásom és a világról szerzett ismereteim alapján).” (Aikhenvald 2004: 49, retuarā nyelv)

A következtetett forrásokat kifejező todalékok használhatók olyan esetekben is, amikor a beszélő valakinek a fizikai, fiziológiai állapotáról állapít meg valamit. Ez is a következtetés folyamatára vezethető vissza, hiszen ilyenkor a beszélő az adott személy külső megjelenése alapján, tehát vizuális érzékeléssel figyel fel olyan információra, amelyhez egyébként nincs közvetlen hozzáférése. A következtetés, feltételezés alapjául értesülés, konkrétan hallomás is szolgálhat, amely a reportatívval, azaz az értesülés kategóriájának szemantikai tartományával összekapcsolja az inferenciálist (Aikhenvald 2004: 163-4).

A 2.1.-ben említett többletjelentések közül mindhárom összefüggésbe hozható az evidencia ezen típusait kifejező kategóriájával. Ami az episztemikusságot illeti, a tárgyalt morféma általában a közvetlen evidencialitással szembeállítva alacsonyabb bizonyossági fokú jelentéseket hivatottak közölni: bizonytalanságot, esetleg lehetségeséget (2.8), amennyiben viszont valamely bizonyosságot sugalló határozószóval kerülnek egy környezetbe, az ígét tartalmazó megnyilatkozás egésze is azt fogja kifejezni (2.9) – a következő példák ezt mutatják be. Emellett az elkötelezettség gyenge fokát is jelölhetik (Aikhenvald 2004: 165-6).

- (2.8) t’cum k’a kw s-John
 győz(MID) **INFER** DET NOM-John
 „John talán győzött/győzhetett.” (Brugman és Macauley 2015: 205)

- (2.9) waala-a li-sha siguuru-**chra**
 reggel-TOP megy-1FUT bizonyára-**INFER**
 „Biztosan/nagyon valószínű, hogy megyek holnap.” (Aikhenvald 2004: 165, kecsua)

A mirativitás is gyakran az inferenciális morfémáinak jelölőivel kerülhet kifejezésre a tárgyalt rendszerekben, meglepettség, új és váratlan információk esetén (Aikhenvald 2004: 166):

- (2.10) əlü-**h^aaðu-ŋ** tə-əu?
 gyengének.lenni-**INFER**-2SG igazán-EXCL
 „Kiderül, hogy gyenge vagy!” (Aikhenvald 2004: 201, nganaszan)

Végül, az inferenciális morfémák állhatnak irónia és szarkazmus funkciójában is, ahogy azt a következő wanka kecsua példa is mutatja, amelyben az iskolát kihagyni akaró kislány apukája ironikusan reagál gyermeke azon ötletére, hogy majd otthon tanul (Aikhenvald 2004: 166):

- (2.11) chay-nuu-pa-**chr** yachra-nki
 az-SIM-GEN-**INFER** tud-2P
 „(Persze,) így kéne tanulnod!”

A négyes-ötös, illetve esetlegesen nagyobb rendszerek némelyikében a következtetés és a feltételezés bizonyos hármas rendszerekhez hasonlóan egy inferenciális kategória morfémájába sűrűsödik, de számos példa bizonyítja, hogy a két forrástípus önálló kategóriába is kerülhet – a jelentések akár kettőnél is több morfémára is szakadhatnak, ahogy azt egy 3 következtetett forrás kategóriáját megkülönböztető, Pápua Új-Guineában beszélt, hatos rendszerű nyelv is alátámasztja.

Ezekben a rendszerekben – az elenyésző számú kivételtől eltekintve – az inferenciális nem fejez ki episztemikus jelentéstöbbletet, sem elkötelezettségi fokot (Aikhenvald 2004: 174-6); mirativitást viszont annál inkább (Aikhenvald 2004: 201-2).

2.4. Első személy hatás

Amint azt a dolgozatomban felsorakoztatott példamondatok is alátámasztják, az evidencialitás kutatása általában nagyobb arányban alapoz olyan megnyilatkozásokra, amelyek a forrásjelölő morféimák harmadik személyhez kapcsolódó használatát foglalják magukba, ezáltal könnyen belátható, hogy az evidencialitásról alkotott képünk inkább vonatkozik a harmadik, mint az első és második személyű előfordulásokra (Curnow 2002: 178). Ezt bizonyítja az is, hogy azon hiánypótló vizsgálatok, amelyek főként az első személyre való utalást tartalmazó mondatokra alapoznak, az egyes evidenciális kategóriáknak gyakran eltérő funkcióira, használatára figyelnek fel – ez különösen igaz az első személyű előfordulásokra. Aikhenvald (2004: 219-20) is ír erről a jelenségről, amely szerinte leggyakrabban akkor fordul elő, amikor a beszélő önmagáról tett állítások során egy közvetett forrást jelölő affixumot használ, de direkt ismeretszerzésre való utalás esetén is észrevehető ez a személyek közti különbség. Curnow (2002) és Aikhenvald (2004) ezt a jelenséget *first person effect*-nek, azaz első személy hatásnak nevezi, amely elsősorban az első személyű evidenciális morféimák értelmezését, funkcióját, ebből következően pedig gyakoriságát is befolyásolja (Curnow 2002: 180).

Az előfordulások gyakorisága nehezen megragadható, hiszen a megjelenő nyelvi elemek számát sűrűn befolyásolják olyan tényezők, mint például a használt korpusz szövegeinek műfajai (Curnow 2002: 181), viszont megfelelő mennyiségű anyag felhasználásával levonhatóak bizonyos következtetések a számok alapján is. Az evidenciális elemek jellemzően harmadik személyben jelennek meg (Aikhenvald 2004: 234), legritkább pedig az első személyű előfordulás, hiszen amennyiben a beszélő önmaga cselekedeteire reflektál, sokkal kisebb a szükségessége a forrás jelölésének, ugyanis ez általában saját érzékelése által kerül az ismeretei közé (Curnow 2002: 181). Bizonyos nyelvekben egyes kategóriák egyáltalán nem fordulhatnak elő első személyben, ám ez nem univerzális, hanem nyelvspecifikus tulajdonság. Amíg a wintu nyelvben következtetett vagy feltételezett információk nem vonatkozhatnak erre a személyre (Curnow 2001: 5), a nyenyecben van erre példa (Nyikolajeva: 2014: 94). Nem feltétlenül csupán egyes kategóriák, olykor a nyelv egész evidenciális rendszerének esetén látható efféle személybéli restrikció, amelyet többek között a mŷky nyelv támaszt alá.

Abban az esetben, ha egy nyelvben az evidenciális rendszer egésze vagy annak egy bizonyos kategóriája előfordulhat ugyan első személyben, de ez harmadik – illetve második – személlyel összevetve sokkal kisebb arányban valósul meg, olykor csupán a lehetséges szemantikai helyzetek száma szolgál magyarázatul. Ilyenkor nem beszélhetünk funkcióbéli különbségről, tehát a mennyiségbéli eltérés nem az első személy hatás jelenségére vezethető

vissza, és egy-egy személy mellett előforduló evidenciális morféma megjelenései között nem lesz minőségbeli differencia. A (2.12)-es qiang nyelvű példamondatban Curnow szerint (2001: 5) ez történik – a beszélő értesülés által szerzett bizonyítékok alapján következtet a következő állítására:

(2.12) “ta, qa ?ile ep ŋuə-**ka**,” ikə jə-kui (Qiang)
 INT 1SG 2PL apa COP-**INFER**.1SG így mond-NAR
 „Azt mondta: Akkor én vagyok az apád.” (LaPolla 2001, idézi Curnow 2001: 5)

Más esetekben viszont a gyakoriságban feltűnő különbségek mögött funkcionális különbség áll: ilyenkor az evidencialitás valamilyen, a forrásjelöléstől eltérő, de az evidencialitással összefüggő funkciót is teljesít. Az első személyben megjelenő funkció csak akkor lesz az első személy hatás következménye, amennyiben ez kizárólag ebben a személyben bukkan fel, így pusztán az eltérő gyakoriság nem támasztja alá annak jelenlétét. Az így definiálható jelenség nem zárja ki a kategória eredeti, más személyekben észlelt funkcióinak jelenlétét: az első személy hatás megnyilvánulhat a forrásjelöléstől eltérő elsődleges jelentésben, de valamilyen szemantikai kiterjesztésben vagy valamilyen implicit pragmatikai tartalomban is. A három opciót viszont nem feltétlenül érdemes élesen elkülöníteni, hiszen a kategorizálás olykor az elemző sajátos értelmezésétől is függ, illetve a három lehetséges megvalósulás tulajdonképpen egy grammatikalizációs folyamat három lépése: a pragmatikai többletjelentésekből kialakulhat először a szemantikai kiterjedés, majd az elsődleges jelentés (Curnow 2003: 187).

Az első személyű evidenciálisok leggyakrabban – Curnow szerint (2002: 187-8) majdnem minden esetben – azt hivatottak jelölni, hogy a beszélő adott cselekedete nem szándékosan történik, nincs annak tudatában, így nem is befolyásolja azt, illetve nem emlékszik rá – Aikhenvald ezt a jelentéstartalmat nevezi kontrollhiánynak (Aikhenvald 2004: 221). Az evidenciális efféle használatának ismert példája, hogy a beszélő elalszik, de az álomba merülés ténye csupán ébredéskor realizálódik benne; gyakori kontextusa emellett az alkohol miatti emlékezetkiesés is. Az alábbi mondatok ezeket a lehetséges használatokat mutatják be a jarawara nyelvben:

(2.13) amo o-waha-**ni** o-ke
 alszik 1SG.S-következő.dolog-**IMM.PAST.NONFIRSTH.FEM** 1SG.S-DECL.FEM
 waha

következő.dolog

„A következő dolog az volt, hogy elaludtam (de ez nem volt szándékos, és nem emlékszem).” (Aikhenvald 2004: 221)

(2.14) o-hano-**hani**

o-ke

1SG.S-részeg.lenni-IMM.P.**NONFIRSTH.FEM** SG-DECL.FEM

„Berúgtam/lerészegedtem (és erre nem emlékszem).” (Aikhenvald 2004: 221)

A jarawara nyelvben ezek a mondatok az első kézből származó információt jelölő morfémák használatával különböznek a 'véletlen, elfelejtett cselekedet' jelentését, és egy szándékos, tudatos eseményt jelölnének, amellyel a beszélő tisztában van a megnyilatkozása előtt is. Az evidenciális szuffixum jelenléte viszont arra utal, hogy a beszélő cselekedeteit nem akaratlagosan tette, és nincs tudatában korábbi tevékenységeinek (Aikhenvald 2004: 221).

Curnow (2003: 40), aki az általa akaratlanság (*nonvolitionarity*) néven tárgyalt kontrollhiány-jelenséget szintén megfigyelte a világ nyelveiben, két tényezővel határozza azt meg. Egyrészt, kizárólag az első személy által végzett cselekedetek esetén fordulhat elő, hiszen a beszélő csak saját szándékait ismerheti biztosan, így csak önmagára utalva tudja megállapítani, hogy az adott cselekvés nem szerepelt azok között. Másrészt, csak múlt idejű, pontosabban a beszéd pillanata előtt megtörtént eseményeknél, hiszen jelen vagy jövő idejű igék használatakor nem lehetne akaratlanságról beszélni (Curnow 2003: 43).

A kontrollhiányhoz a meglepettség érzése is kapcsolódhat (Aikhenvald 2004: 220). Sokszor nehéz elkülöníteni a két jelentést egymástól, hiszen a beszélőt legtöbbször váratlanul éri, ha egy általa végzett cselekvésnek nincs tudatában. A mirativitás nem kizárólag az első személy hatás keretein belül tud megjelenni, ugyanúgy jellemzője lehet a másik két személynek is. Ezek mellett bármely más jelentés, amely csupán első személyben valósul meg, első személy hatásnak bizonyul.

A második személyű evidencialitás megjelenése gyakoriságában eltér a harmadik személyűtől, viszont itt nem beszélhetünk „második személy hatásról”, azaz olyan jelenségről, mint amilyen az elsővel kapcsolatban említhető. Rendelkezhet többjelentésekkel, egyéb funkciókkal ebben az előfordulásában is, de ugyanaz a tartalom általában a harmadikra is érvényes. Aikhenvald két kivételt említ: a már példázott jarawara nyelv reportatívját, amely második személyben a címzett korábban elhangzott kijelentéseire való emlékeztetést szolgálja – ezt a (2.15) mondat példázza, illetve a salar nyelv nem első kézből való forrását, amely az udvariasság jelentésárnyalatával g.azdagítja a használatot (Aikhenvald 2004: 234).

(2.15)	ti-fimiha- mone ,	ti-na
	2SGS-éhesnek.lenni- REP .FEM	2SGA-AUX(mond)FEM
	„Azt mondtad, éhes vagy.”	

Az, hogy az első személy hatás jelensége melyik nyelvben melyik kategóriában jelenik meg, függ a rendszer összetettségétől. Amíg a kettes rendszerek bizonyos fajtáinál a nem első kézből vagy érzékszervek által ismert információ kifejezésére használt szuffixumok rendelkezhetnek az említett többletjelentések némelyikével, a nagyobb rendszereknél ez leginkább a nem vizuális érzékelésre és a reportatívra jellemző (Aikhenvald 2004: 237). Noha a vizuális érzékelés gyakrabban az eltérő funkcióval való neutrális szembenállást, kontrollhiány esetén az akarattal való cselekvést jelöli (Aikhenvald 2004: 220), bizonyos nyelvekben, amelyekben ez a forrás jelöletlen típusokkal teremt kontrasztot, szintén rendelkezhet első személy hatással, amely az akaratlanság jelentésében valósulhat meg.

Ami az inferencialistáé illeti, Aikhenvald szerint (2004: 231) nem hozható összefüggésbe a tárgyalt jelenséggel, ugyanis legtöbbször nincs funkcióbeli különbség az első, illetve a második-harmadik személlyel való használata között: mindhárommal hasonlóan ki tudja fejezni azt, hogy az adott információ következtetésen, feltételezésen alapul. Amennyiben mégis létrejön az első személy hatás bizonyos nyelvek inferenciális morfémaját tartalmazó mondataiban, az nem egyedül az evidencialitás, hanem a személyjelölés (*person-marking*) evidenciális stratégia eredménye is, amely a kontroll hiányát képes kifejezni. Bizonyos nyelvek (l. alábbi tsafiki példák) jellemzője, hogy az első személyű, az információul szolgáló eseményben részt vett beszélőre utaló eseményt úgynevezett konjunktív markerrel jelölik, minden más esetben viszont diszjunktív markert használnak. Az ilyen nyelvek olyan módon képesek kifejezni a beszélő egy cselekvésének nem szándékos mivoltát, hogy a „rossz”, tehát a diszjunktív markert használja a beszélő az önmagáról mint résztvevőről szóló mondatokban. (Aikhenvald 2004: 125-7):

(2.16) la kuchi=ka tote-i-e
1MASC disznó=ACC öl-DISJ-DECL
„Megöltem a disznót (nem szándékosan).” (Aikhenvald 2004: 126)

Ehhez a stratégiához gyakran hozzákapszolódik az adott nyelv inferenciális jelölője, amelynek felbukkanásával továbbra is érzékelhető az akaratlanság jelentése:

(2.17) la kuchi=ka tote-i-**nu**-e
 1MASC disznó=ACC öl-DISJ-**INFER**-DECL
 „Megöltem a disznót (nem szándékosan, erre fizikai eredmény alapján jöttem rá).”
 (Aikhenvald 2004: 126-7)

A példamondatok szembeállításával látható viszont, hogy a kontrollhiány inkább tartozik a személyjelölés szerepei közé, ugyanis csupán a diszjunktív marker használata is ki tudja ezt fejezni – azzal a különbséggel, hogy akkor nem fizikai bizonyíték alapján történő következtetés alapján döbben rá a beszélő saját tetteire. Az inferenciális tehát eredeti, evidenciális funkciójában szerepel a mondatban.

A miratív bizonyos rendszerekben lehet csupán az első személy-hatás eredménye. Mint ahogy korábban említettem, a miratív számos nyelvben az inferenciálishoz kapcsolódik, azt viszont, hogy az inferenciálissal kifejezett meglepettség hogyan viselkedik a különböző személyekkel való együttes megjelenés esetén, Aikhenvald munkája (2004) nem fejt ki. Ez arra utalhat, hogy szerinte az inferenciális a miratív jelölőivel sem képes első személy-hatást létrehozni. Az egyetlen eltérés, amelyet kiemel, az az inferenciális különböző személyekkel való használatában az ironikus jelentésárnyalat gyakorisága: az inferenciális gyakrabban látja el ezt a funkciót első személyben, mint második-harmadikban. Viszont, mivel ettől függetlenül számos példa van e használatra az utóbbi kettőben is, ez a mennyiségbeli különbség nem elegendő ahhoz, hogy az első személy hatás jelenléte bizonyítható legyen a következtetett forrástípusok esetén (Aikhenvald 2004: 231).

Curnow (2001, 2002, 2003) alapján viszont más következtetést vonhatunk le, hiszen ő számos példát ismertet, ahol az inferenciálisnál teljesül az első személy hatás jelenlétének megállapításához szükséges feltétel, miszerint ezzel a személyraggal eltérő használat figyelhető meg: érzékelhető olyan jelentés, amely második-harmadik személy esetén nem:

(2.18) met čohojo joža:-l'**el**-d'e
 én kés elfelejt-**INFER**-INTR:1SG
 „Elfelejtettem a kés (véletlenül, és a beszéd pillanatában döböntem rá).” (jukagír nyelv, Maslova kézirat, idézi Curnow 2003: 51)

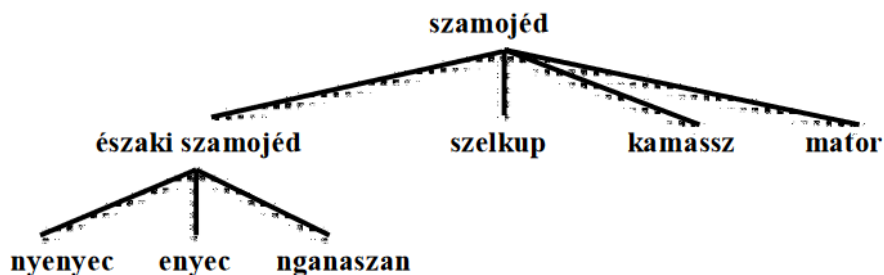
A mondatban érzékelhető kontrollhiány cáfolja Aikhenvald kijelentését: a beszélő tudatán kívül felejtette el a kés, és a beszéd pillanatában döbben rá erre. Curnow kihangsúlyozza viszont,

hogy ellentétben például a nonvizuális kategória kontrollhiányával, az inferenciális esetén ez a jelentés a következtetés, azaz az eredeti forrásjelölő következményeként valósul meg, így a kontrollhiány nem az elsődleges funkció cseréjében, pusztán implicit pragmatikai tartalomban nyilvánul meg (2002: 53). Az evidenciális interpretációja így az elemző olvasatán és a mondat kontextusán is múlik (2001: 5). Ez viszont közel sem támasztja alá azon aikhenvaldi vélekedést, miszerint egy rendszerben sem figyelhető meg az első személy hatás az inferenciálisnál, hiszen Curnow arra is felhívja a figyelmet, hogy a jelenségbe nem csak az elsődleges funkciók eltérései sorolják bele az egyes morféimákat (l. a dolgozatom 14. oldala). Kijelenthető tehát, hogy egyes rendszerek mégis létrehozhatnak első személy hatást az inferenciális kategóriájában.

Ezt támasztja alá Nyikolajeva nyelvtana is (2014: 94), amely azt állítja a tundra nyenyecről, hogy annak inferenciális kategóriája képes kontrollhiányt kifejezni, amennyiben első személyű szuffixummal együtt használt (l. 2.10-es példa). Ez azt jelenti, a nyenyec inferenciális mégiscsak rendelkezik az első személy-hatás jelenségével, hiszen más személyben ez a jelentés semmilyen módon nem valósulhat meg. Mivel a nyenyec inferenciális működése a nganaszanéval több hasonlóságot mutat, kutatásom kiinduló hipotéziseként azt az elméletet állítottam fel, miszerint a nganaszan inferenciális is hasonló funkciókat tölt be személyekre bontva, így szintén rendelkezhet az első személy hatás jelenségével. A vizsgálat során született érveim érthető bemutatásának érdekében viszont szükséges egy, a nganaszról és annak evidenciális rendszeréről írt általános ismertető.

3. A nganaszanok és a nganaszan nyelv

A nganaszan nyelv az uráli nyelvcsaládba tartozik, és a kr. e. 1. század környékén különvált szamojéd alapnyelvre vezethető vissza. A szamojéd nyelvek beszélőinek népe valószínűleg úgy oszlott szét ebben az időszakban, hogy amíg az egyik csoportuk a Jenyiszej folyó mentén több száz éven keresztül északi irányba vándorolt, addig a másik a déli területeken maradván bomlott fel több csoportra: ez alapján alakult ki a hagyományos északi és déli szamojéd felosztás (l. például Hajdú 1968: 9-10). Ez a felosztás nyelvészeti szempontból nem állja meg a helyét, hiszen déli szamojéd genetikai egységet, alapnyelvet nem tudunk rekonstruálni (Wagner-Nagy 2019: 14). A legvalószínűbb modell szerint a szamojéd alapnyelv négy ágra bomlott fel: északi szamojéd nyelvekre, szelkupra, kamasszra és matorra. A nganaszan a nyenyecel és az enyecel együtt az északi szamojéd nyelvek közé sorolandó.

(Szeverényi – Várnai 2015)

Amíg az északi csoport tagjai közül még mindhárom nyelv rendelkezik élő beszélőkkel, addig a további három nyelv közül már csak a szelkup maradt fenn: a kamassz nyelv utolsó képviselője 1989-ben hunyt el, a mator pedig már a 19. században kihalt. A mostanáig fennmaradt nyelvek azonban szintén a nyelvhalál küszöbén állnak. A legutóbbi, 2010-es oroszországi népszámlálás szerint nem egészen 50000 ember vallja magát valamely szamojéd nép tagjának, e lélekszámnak pedig csak kevesebb, mint fele beszéli anyanyelvét (Szeverényi 2021: 11-2). A következő táblázat az egyes népek és nyelvek pontos számadatait mutatja be.

Nép/nyelv	Lélekszám (2010)	Beszélők száma (2010)
Nyenyec	44640	21926
Enyec	227	43
Nganaszan	862	125
Szelkup	3649	1023

(Szeverényi 2021: 11-2)

A nganaszan vagy tavgi-szamojéd beszélői a Jenyiszejtől keletre, a Tajmir-félsziget Tajmiri Dolgán-Nyenyec Autonóm Járásának néhány településén élnek. A félsziget keleti részén elterülő Uszty-Avam és Volocsanka falvak rendelkeznek a legmagasabb arányú nganaszan lakossággal: amíg az előbbiben a 369 lakosból 159, az utóbbiban a 415-ből 212 sorolja magát e nép tagjai közé. A nyugati részen elhelyezkedő Novaja is lakhelyeül szolgál a nép kisebb részének. A területek népességének összetétele viszont rajtuk kívül nyenyecéből, enyecéből, evenkikből és a relatív többségben lévő dolgánokból áll, így tisztán nganaszan etnikumú falu létezéséről nem beszélhetünk. Noha igen alacsony számban, de városban is élnek nganaszanok: a Tajmir kulturális központjában, Dugyinkában és Norilszk környezetében is

laknak, viszonylag elszórtan. Hagyományosan halászattal, vadászattal, illetve rénszarvastenyésztéssel foglalkoztak, de ez mára már nemigen jellemző rájuk: a modern világ és a letelepedett életmód hatásai nyomott hagytak életvitelükön és kultúrájukon (Wagner-Nagy 2019: 1-5).

A nganaszanok két etnikai csoportra oszthatók: a nyugatabbra élő, nagyobb az avam, a keleti törzs pedig a bediaj vagy vegyejev. Számon tartanak egy harmadik, a másik kettőtől elkülönülő, de közöttük élő népcsoportot is: az Okko tagjai eredetileg dolgánok lehettek, akik asszimilálódtak a nganaszanok közé (Wagner-Nagy 2019: 4). Nyelvjárási megosztottságról a két fő etnikai csoport alapján beszélhetünk: két területi nyelvváltozata, az avam és a bediaj létezik, amelyek több, kisebb csoportot foglalnak magukba. A két nyelvjárás közti különbség nem nagy, főként fonetikai és lexikológiai eltérések választják el őket. A nganaszanok 75 százaléka az avam változatot beszéli (Wagner-Nagy 2015: 15).

A nganaszan nyelv tipológiailag az agglutináló nyelvek közé sorolható, amelynek jellemzője, hogy egy morféma általában több jelentést is magában hordozhat. A következő nyílt szóosztályokkal rendelkezik: főnév, ige, melléknév és határozószó. A főnevek ragozhatók szám szerint (egyes, duális és többes szám), illetve van birtokos és 7 esetet megkülönböztető ragozása is. Az igéknek három féle ragozásuk van: alanyi, tárgyas és reflexív. Mondatszerkezetére az SOV szórend jellemző (Wagner-Nagy 2015: 20).

3.1. A nganaszan evidencialitás rendszere és stratégiái

A nganaszan három evidenciális kategóriával rendelkezik: az inferenciális *-hatu-*, a reportatív *-hanjhu-*, illetve az auditív (nem vizuális érzékelés) *-munə²-* és *-munuj-* morfémáinak segítségével jelölheti a beszélő az általa ismert információk forrását. Ennek ismeretében a nganaszan a 2.2-es fejezet táblázatában ismertetett típusok közül a hármas rendszerek B4-es csoportjába osztható be. A nyelvhasználatban nem kapcsolódik minden igehez evidenciális szuffixum: annak hiánya előfordulhat akkor, ha a beszélő valamiért nem tartja fontosnak az információ forrását. A forrásjelölő marker elhagyása ennél fogva a „legsemlegesebb” választás, amely így a nganaszanban külön jelölővel nem rendelkező vizuális érzékelésre való utalást is jelentheti, hiszen ez a legalapvetőbb tapasztalatszerzési forma, amellyel a beszélő megismerheti a világot. Vannak viszont más, speciális esetek, amikor az ige szintén marker nélkül marad: ahogy azt az általam felhasznált korpusz szövegei is alátámasztották, a mítoszok és népmesék is ilyen formában kerülnek elmesélésre – hacsak nincs valamilyen szövegen belüli ok valamely evidenciális morféma használatára (Aikhenvald 2004: 49-50).

3.1.1. Inferenciális

(3.1) Əiʔ, maa-gəl 'it'ə-ndə tə kuə-**baðu**-ŋ təʔ təs'iaðə.
 ó, mi-EMPH-LAT.SG nos meghal-**INFER**-2SG.S hát most
 „Jól megkínóztak téged.” (JSM_080217_FourBrothers_flkd.253)

(3.2) T'eliʔimid'i-ʔə-ʔ baarbə-ðuŋ huntə-ðuŋ i-**h^uaðu**
fékez-PERF-3PL mester-3PL tekintély-3PL van-**INFER**
„Fékeztek (a mester parancsát követve); (ez azt jelenti, hogy) a mester tekintély
számukra.”

(3.3) ou tə taa-j tətu-**batu**-ru? kaj.
EXCL nos házi.rénszarvas-ACC.PL hoz-**INFER**-2PL.S/O igen

„Ó, szóval rénszarvasokat is hoztatok (nem számítottam erre).”
(MVL_080226_Deceit_flkd.43)

Ezen kívül a kételkedés, bizonytalanság (következő példa), illetve az irónia és a szarkazmus is felbukkan mellékjelentésként, de ezek ritkább mellékjelentései az inferenciális morfémanak (Wagner-Nagy 2019: 277):

(3.4)	Məki ^ʔ a	ɲarəbtu-sa	kat ^ʔ əmi- ^ʔ ə	kəndə-tu	ɲini
	hátsul	visszanéz-INF	lát-PERF	szán-GEN3SG	-on
	məkini-nti	ɲəmtə- baða	ɲana ^ʔ sa		
	hátsul-3SG	ül-INFER-3SG.R	ember		

„(A lány) visszanézve látta, hogy a szánon mintha egy ember ülne.” (Guszev 2007: 425)

Guszev (2006: 69) szerint a szamojéd nyelvekben az inferenciális a reportatív kategóriájával közös eredetre vezethető vissza. Az „osztatlan” evidencialitást következtetési és reportatív jelentésében használták – ez a tulajdonság a nganaszan egy közeli rokonnyelvében, az enyecben máig megőrződött. Az osztatlan kategória suffixuma a *-*pɛ*, amelyből levezethető a nganaszan -*ha* morféma, amely később más, bizonytalan eredetű toldalékokkal bővült, és így alakult ki külön inferenciális és reportatív (l. 3.1.2.) ebben a nyelvben.

3.1.1.1. Inferenciális stratégiák és lexikai evidencialitás

Ennél a kategóriánál Wagner-Nagy (2019: 277-8) alapján megemlíthető egy evidenciális stratégia is, a spekulatív mód (ptcp.prs-*RəKU*), amely szintén képes inferenciális jelentést kifejezni, amennyiben a következtetés bizonyíték alapján történik:

(3.5)	ma-tənu	i-č <u>u</u> ərəgu-ʔ	təʔ	ɲanaʔsan-u-čü.
	sátor-LOC	van-SPEC-3PL	hát	személy-EP-PL.3SGPOSS

„Bent van egy vendég.” (JSM_090809_Life_nar.351)

A ’tűnik (valahogy)’ jelentésű imperfektív *ɲantidʔi* ige is használható inferenciális értelemben: a kopulaszerűen használatos ige tipikusan idézett szövegekben bukkan fel, illetve akkor, ha a következtetés inkább pillanatnyi, mint általános megállapítást eredményez (3.6) – utóbbi esetben (3.7) a létige inferenciális alakja a beszélő elsődleges választása, amely ez esetben szintén kopulaként jelenik meg (Wagner-Nagy 2019: 278-9):

- (3.6) bana-ʔa-m **ńandi-ti.**
 elfárad-AOR-1SG **úgy.tűnik**-AOR-3SG
 „Úgy tűnik, elfáradtam.” (JSM_080212_Mosquitos_flkd.119)

- (3.7) əiʔ nəŋhuə ŋanuə nagür d'aməða-ŋku
 ó rossz igazi három vadállat-DIM
i-huaðu.
 van-**INFER**-3SG
 „Úgy tűnik, három rossz vadállatocska (mert nem lehet őket levadászni).”
 (KNT_960809_WildAnimals_flkd.017)

3.1.2. Reportatív

Akkor használatos az inferenciálissal közös eredetre visszavezethető reportatív morféma, a -*haŋhu*-, amennyiben a beszélő másodlagos forrásból, azaz értesülés által jut hozzá egy adott információhoz. A másodlagos forrás lehet konkrét személy, ugyanakkor használható abban az esetben is, ha a beszélő a közösség általános ismereteiből értesül, és a forrás nem határozható meg pontosan – utóbbi a *hearsay*, azaz hallomás (Wagner-Nagy 2019: 280):

- (3.8) ńuəčə-si əndi helisi-tiə munu-**baŋhu**
 szül-INF valahogy segít-PTCP.PRES mond-**REP**.3SG
 „Aki segített anyámnak megszülni, azt mondta, hogy...
 (TLN_061021_MyName_nar.008)

- (3.9) ńi-**biāhi**-m maa-gəličə təðu-ʔ.
 NEG-AUX-**REP**-1SG mi-EMPH-ACC hoz-CNG
 „Azt mondták, nem hoztam semmit.” (JSM_090809_Life.nar.478)

Reportatívot használ a sámán is a szertartásai alatt, hiszen ilyenkor az istenek üzenetét közvetíti az összegyűlteknél (Szkribnyik és Kehajov 2018: 552).

A mondat azon igéje, amely a reportatív mellett a jövő idő jelét is megkapja, parancsot, követelést is kifejezhet (Wagner-Nagy 2019: 279-81):

- (3.11) təndə ńakələ-tə-**biāmbi**-m.

„Feleségül kell vennem.” (MVL_080304_NjomuKamleguNy_flks.020)

(3.12) d'esi i-**bahu**

apa van-REP

„Ő az apja, azt mondják (mégis elhagyta a lányát).”

Az auditívot akkor használja a beszélő, amikor egy eseményt, történetet a látás kivételével bármely más érzékszervével érzékelt. Ennélfogva a hagyományos *auditív* terminus nem is pontos, ugyanis ez kizárólag a hallás általi észlelésre utal; Wagner-Nagy Beáta (2019: 282) a *sensory*, azaz érzékelés általi kifejezést használja:

(3.14) tahariabə ban-a-ʔku-kəi-čü logiaʔ-**minəʔ** bənti-ni.
 most kutya-EP-DIM-DU-3DUPOSS ugat-**AUD** kint-ADV.LOC
 „Két kutya ugat kint.” (TKF_031116_ShamanBoy_flkd.043)

(3.15) ma-tə kungsi-ə biə-ði
 sátor-GEN.2SGPOSSbe-aud-3sgposs bent-ADJ szag-3SGPOSS
 hunsaə i-munu-ču.
 más van-AUD-3SGPOSS
 „Másmilyen szag van a sátradban.” (TKF_061023_SmallBird_flks.1100)

Az auditív toldalékkal ellátott alak nem ragozott igei alakot hoz létre, hanem névszóit: *-munə*²- és a *-munuj*- határozószói, illetve névszói alakok szinte különbség nélkül használhatók ennek kifejezésére, noha az előbbi forma sokkal ritkábban fordul elő:

(3.16) tahariāa ŋonəə ba-mi
most még.egy kutya-1DUPOSS

logia-**mini**-či.

ugat-**AUD**-3SGPOSS

„Most a kutyánk ugat.” (TKF_041210_NenetsManAndGiant_flkd.017)

Amennyiben az érzékelés megtapasztalójának személyére történik utalás, a nominalizált alaknál ezt birtokos szuffixum jelzi, habár ez kizárólag személyes névmásokra való hivatkozás esetén érvényes. Ha a beszélő látás és hallás által is tájékozódott egy eseményről, de a hallás nagyobb szerepet játszott az ismeret megszerzésében, nagy eséllyel fogja az auditív alakot használni. Ez leginkább abban az esetben igaz, amennyiben az új információ megfogalmazásakor hang kifejezését jelentő igét használ, mint a *munud’a* ‘mond’ vagy a *hirkudəsa* ‘hangosan mond’. A nganaszanban az endorfikus tapasztalatokat, például a fájdalmat leíró igék is az auditív-szenzitív szuffixumait kapják (Wagner-Nagy 2019: 283-4):

(3.17) ŋojbuə-mə d’ari-**mini**-či.

fej-1SGPOSS fáj-**AUD**-3SGPOSS

„Fáj a fejem.” (ChND, 2008, idézi Wagner-Nagy 2019: 284)

Interrogatív markerrel nem használható együtt, viszont tud kérdést kifejezni, ha a mondatban található valamilyen kérdőszó (Wagner-Nagy 2019: 282-4). Idéző szerkezetben csak akkor jelenhet meg, ha a beszélő bizonytalan az általa megfogalmazott információval kapcsolatban (Szkribnyik és Kehajov: 2018: 551). Ez azt jelenti, hogy az auditívnál érzékelhető minimális episztemikus jelentés is, noha Aikhenvald (2004: 163) szerint ez a kategória jellemzően nem fejez ki ilyen tartalmakat.

4. A nganaszan inferenciális funkciói első és második személyben

A következő fejezet saját kutatásom módszerét, folyamatát és eredményeit közli a nganaszan inferenciális kategóriájának első és második személyű funkcióiról.

4.1. Módszer

Mint azt korábban említettem (l. 2.4. fejezet), az evidenciális morféma leggyakrabban harmadik személyben fordulnak elő (Aikhenvald 2004: 234). Azonban, amennyiben ezeknek aránya jelentősen magasabb a másik kettőnél, érdemes lehet valamilyen funkcionális eltérést is feltételezni ennek hátterében – Curnow szerint (2002: 180-1) például az első személy hatás is befolyásolhatja az első személyű használat gyakoriságát. Kutatásom első lépése emiatt a

korpuszban való előfordulási számok megvizsgálása volt: a keresőfunkció segítségével kigyűjtöttem az inferenciális evidencialitás (INFER) morfémáit, illetve annak személyekre bontott glosszáit: a keresés tárgya az volt, hogy a találatok között milyen arányban oszlik meg az első, a második és a harmadik személlyel együttes használat. Annak érdekében, hogy valóban minden előfordulás megjelenjen, tekintettel kellett lenni a nganaszan azon tulajdonságára, hogy három különböző ragozása van: az intranszítív, a tranzitív és a reflexív ragokkal ellátott igéket eltérő glosszákkal kellett megkeresni.

Elméletem megfogalmazásakor az első személy funkciójára koncentráltam, ám a keresés eredményei alapján úgy döntöttem, hogy kutatásomat a második személy vizsgálatával kibővítem. Ennél természetesen nem sejthető az első személy hatáshoz hasonló jelenség, viszont a számok alapján felmerülhet esetleges, leginkább második személyre jellemző működés lehetségesége. Annak érdekében, hogy feltételezéseim igazságát vagy hamisságát igazoljam, elolvastam a korpusz azon szövegeit, amelyek első és második személyű alakokat tartalmaznak, és a szövegkörnyezet értelmezésével, feldolgozásával igyekeztem megfigyelni az inferenciális szerepét, funkcióját az adott mondatokban. Első személyben elsősorban a kontrollhiány és a miratív többletjelentéseket és azok gyakoriságát kerestem, hiszen Aikhenvald (2004) ezeket tartja az első személy hatás leggyakrabban eredményeiként. Második személynél nem volt konkrét, előre várt funkció. A Wagner-Nagy (2019) elemzése alapján bemutatott jelentések (l. 3.1.), tehát az általánosan az inferenciálisra vonatkozó szerepek jelenlétét szintén kerestem mindkét személyben.

A továbbiakban a szövegek elemzésének összegzésével, illetve az ebből készült statisztika segítségével ismertetem a kutatás eredményeit.

4.2. Az adatok

A kutatás első lépése a várt eredményt hozta: az első és második személyű előfordulások aránya igen alacsony a harmadikhoz képest. A következő táblázat a személyek előfordulási számait ragozás és szám szerint elkülönítve ismerteti.

Szám, személy	Intranszítív	Tranzitív	Reflexív
1SG	20	4	17
1DU	2	0	0
1PL	3	0	3
2SG	49	5	11

2DU	2	0	0
2PL	4	0	0
3SG	419	24	80
3DU	19	1	8
3PL	97	7	43

Noha kutatásom szempontjából a szám irreleváns (Aikhenvald 2004: 217-8), látható, hogy a legtöbb találat az egyes számhoz kapcsolódik, duálishoz pedig a legkevesebb. Az előfordulások alapján a leggyakrabban az intranzitív ragozás használatos, bár az első személynél a reflexív is hasonló arányokkal rendelkezik. A következő táblázat a személyek összesített eredményeit közli.

Összes inferenciális	Első személy	Második személy	Harmadik személy
818	49	71	698

A lényeges számbéli eltérések önmagukban, alaposabb vizsgálat nélkül nem bizonyítják feltételezésem igazságát, hiszen amellet, hogy az evidencialitás egyébként is harmadik személyben fordul elő legsűrűbben (Aikhenvald 2004: 234), egyéb, nem kizárólag nyelvészeti tényezők is befolyásolhatják a statisztikát. Egy olyan korpuszban, amelyben az elbeszélő műfajok vannak túlsúlyban, alapvetően több harmadik személyű ígére számíthat az olvasó, hiszen e műfajok leginkább azokat követelik meg. Ezzel ellentétben, egy inkább párbeszédes szövegekből álló korpusz nagyobb eséllyel fog második személyű előfordulásokat tartalmazni (Curnow 2002: 181).

4.3. Elemzés

Ebben a fejezetben a találatok lehetséges funkcióit mutatom be, amelyeket az inferenciális kontextusául szolgáló szövegek elolvasása által következtettem ki. Egy inferenciális előfordulás egyszerre több funkcióval is rendelkezhet, hiszen ahogy a 2.4. fejezetben is említettem, bizonyos jelentések olykor többletjelentésekként vagy implicit tartalmakként jelennek meg egy forrásjelölő morféma használatában.

4.3.1. Első személy

A korpusz szövegeiben az inferenciális és az első személy együttes használata a legritkább, ugyanis a 818 INFER találatból csupán 49 volt ezzel a személyraggal ellátva. Ebből két előfordulás esetén nem találtam semmilyen funkciót, amely okot adna az inferenciális használatára, emiatt az elemzés tárgya a maradék 47 ige lesz.

Az első személyű inferenciális toldalékok képesek kifejezni az alapvető evidenciális funkciót: 37 esetben érzékelttem a forrásjelölés, azon belül elsősorban a következtetés jelenlétét. A (4.1) példában is ez történik, ugyanis az érzékszerveinek romlására utaló beszélő adottságaiból, azaz a kijelölt esemény eredménye alapján állapítja meg a következőt:

- (4.1) mənə ɣuə-gətə tohəðu-ru-**bata**-nə
én.[NOM.SG] isten-ABL.SG meghatároz-PASS-**INFER**-1SG.R
„Engem Isten ilyenek teremtett (szó szerint: én így lettem kitalálva Isten által).” (NSLC
JDH_99_ThreeTents_flkd.281-2)

E jelentés viszont leggyakrabban más jelentések mellett jelenik meg: az evidenciális szerep egyes többletjelentések kiindulópontjaként szolgál, amelynek következményeként, illetve eredményeként keletkezhetnek egyéb tartalmak. Kizárólag forrásjelölés céljából mindössze 5 darab első személyű inferenciálisról állítható, hogy elsődleges funkciója a közvetett forrás jelölése, ráadásul ezek közül 3 előfordulásnál felmerült a hibás elemzés lehetősége, amelyből kettőt Wagner-Nagy Beáta, a korpusz egyik készítője is alátámasztott: lehetséges, hogy ezek az inferenciálisnak elemzett toldalék igazából irrealist hivatottak jelölni. Mindebből leszűrhető, hogy noha használható az inferenciális első személyben pusztán forrásjelölés céljából, de nagyon kevés kontextus teszi ezt lehetővé; általában nem emiatt jelenik meg a beszélőnek önmagára utaló mondataiban.

A feltételezés evidenciája ebben a személyben nemigen jelent meg: csupán 2 mondatban érzékelttem, hogy a beszélő vizuális bizonyíték nélkül, pusztán gondolkozás alapján fogalmaz meg valamit, és ezeknél a példáknál szintén határozottan nem ez volt az egyedüli funkció:

- (4.2) tə l'üəs'itə-d'a təndə-mti ɣanabtaa-**baðu**-m
hát oroszul.beszél-INF az-ACC.SG.3SG elfelejt-**INFER**-1SG.S
„Hát, elfelejtettem oroszul.” (TKF_990819_SomatuShaman_flkd.047)

A 37 következtetést, feltételezést is jelölő inferenciális közül 6 darab kérdő mondatban jelent meg, amelyekben a beszélő bizonyos események, saját cselekedeteinek indokára kérdez rá. Ezek a mondatok pragmatikai szinten retorikai kérdéseknek értelmezhetőek, amelyek segítségével a beszélő felszólítja önmagát a logikus gondolkodásra, illetve megfogalmazza annak korábbi hiányát. Aikhenvald (2004: 230) ezt a jelenséget a wanka kecsua nyelvvel kapcsolatban már megfogalmazta, ám az általam olvasott nganaszanról szóló szakirodalmak nem tértek ki erre. A következő mondat ezt példázza:

- (4.3) maa-ðə-nə əmə-ʔ d'aməðə-gümü-ʔ huj-**hiəði**-n'ə
 mi-DST-1SG ez vadállat-EMPH-3PL hív-**INFER**-1SG.OP
 min'-s'iə-raa-nə hotoobtaʔaʔ kontə-nətaa-gətə-nə
 mi-EMPH-LIM-1SG ?? áldozat-GEN.SG.1SG
 „Miért hívtam ezeket az állatokat, engem magamat fosztottak meg az általam megölt rénszarvastól.” (TAM_6810_Reindeer_flkd.32)

A nganaszan nyelv inferenciális kategóriájának elemzése megcáfolta Aikhenvald azon kijelentését (2004: 231), miszerint ez a kategória semmilyen rendszerben nem rendelkezik az első személy hatás jelenségével. A 49 – a hibák és a sikertelenül elemzett igéket nem tekintve 44 – előfordulás esetén 28 esetben érzékelttem kontrollhiányt, azaz a cselekvés tudaton és szándékon kívüli mivoltára való, beszélő általi utalást diszjunktív jelölő vagy más nyelvi elem segítségével nélkül. Ez a számadat azt jelenti, hogy a találatok több, mint felében megtalálható az akaratlanság jelentése, amely mivel akármilyen rendszerben kizárólag első személyben fordulhat elő, alátámasztja az inferenciális első személy hatásának létezését. A következő példák is ezt a megállapítást támasztják alá:

- (4.4) ou tahariaa kaj təndə-mti ŋanabtaa-**baðu**-m
 EXCL most igen az-ACC.SG.3SG elfelejt-**INFER**-1SG.S
 „Ah, elfelejtettem valamit.” (TKF_031117_ThreeBrothers_flkd.111)

- (4.5) mənə tahariaa taansa-mə koi-**biəði**-m
 én.[NOM.SG] most lasszó-ACC.SG.1SG hagy-**INFER**.EXCL-1SG.S
 „Itt hagytam a lasszót (véletlenül).” (ChND_080729_Mosquitos_flkd.149)

29-ből 11 mondatban az inferenciálissal ellátott ige azokat a tipikus, kontrollhiányt sugalló szituációkat írja le, amelyeket Aikhenvald alapján az 2.4. fejezetben említettem: ezekben a szövegekben a beszélő szándékán kívül elaludt, illetve nem emlékezett alkoholos befolyásoltsága alatt elkövetett tetteire:

(4.6) ou tahariāa kuntu-**bata**-nə təʔ
EXCL most elalszik-**INFER**-1SG.R hát
„Ó, (úgy tűnik,) elaludtam.” (MVL_090807_Hungabtadja_flks: 755)

(4.7) tahariābə mɪn't'əbtə-kümü-nə tahariābə
most 1-EMPH-OBL.1SG most
huan̩ku-btu-ru-**hatu**-nə
berúg-CAUS-PASS-**INFER**-1SG.R
„Én például berúgtam (és nem emlékszem semmire).”
(TKF_990812_EvilSpirit_flkd.364)

A korpusz példái alapján úgy tűnik, hogy a kontrollhiány, azaz az akaratlanság jelentése valóban olyan módon valósul meg az inferenciális kategóriájában, ahogy Curnow (2002: 187) vélekedett erről: a beszélő saját cselekvései a következtetés folyamatának eredményeként válnak ismertté számára, önnön tapasztalatainak közvetlen, érzékelés általi megismerésének hiánya pedig implicit módon magában foglalja azt, hogy nincs tudatában bizonyos múltbéli cselekedetének. Ezzel magyarázható a következtetés funkciójának nagyszámú, de szinte kizárólag jelentéstöbbletet is tartalmazó előfordulása: többek között ennek a jelentésnek kifejezésére szolgál kiindulópontként. Ezáltal megállapítható, hogy a nganaszanban az inferenciális által kifejezett kontrollhiány egy pragmatikai szinten megvalósuló funkció.

26 előfordulás hivatott a szintén implicit miratívet kifejezni; az alábbi mondat azt is példázza, hogy a miratívet kifejező ige előtt gyakran utal a váratlanságra egy-egy indulatszó is:

(4.8) ou tahariāa maa-gəl't'ə-gətə n'üə-gəi-n'ə
EXCL most mi-EMPH-ABL.SG gyerek-DU-ACC.PL.1SG
kasa-**baðu**-m təʔ hiəməu liku-m-ə-ʔ
majdnem-**INFER**-1SG.S hát EXCL baj-TRL-EP-CNG
„Ó, majdnem bajba soroltam a gyerekeimet!” (MVL_080226_TwoHorses_flks. 807)

18 inferenciális fejez ki egyszerre miratívtól és kontrollhiányt is, amely arra enged következtetni, hogy ezekben az esetekben a két jelentés összefügg, és a miratív a nem tudatos cselekvésre való rádőbbszés következményeként kerül bele a mondatba. A példamondat beszélője abban a téves tudatban élt, hogy az ágyban az az ember fekszik, akit meg akar ölni, viszont rádőbbsz, hogy az ember túljárt az eszén:

- (4.9) hua (...) maanuna-? timinía-gümü huaa-raa-? tə
 INT milyen-PL most-EMPH fa-LIM-NOM.PL hát
 timit'-ali-biaði-m
 üt-DISTR-**INFER**-1SG.S
 „Ó, csak a tűzfát ütöttem meg.” (JSM_080212_Mosquitos_flkd.058)

A két leírt többletjelentésen kívül négy esetben érzékelttem, hogy a beszélő az inferenciális szuffixummal kifejezett következtetési folyamat düh, illetve hirtelen indulat kifejezését is magában foglalja. 2 esetben meglepő információ megismerésekor érzett érzelmként, tehát a mirativitás eredményeként értelmezhető, 3 esetben pedig a retorikai kérdések által érzékelteti a beszélő, amely arra utalhat, hogy a korábbi logikus gondolkodásának hiánya a düh többletjelentésének alapja.

- (4.10) timinía taharíaa maad'a n'i-**híaði**-m
 most most miért NEG-**INFER**-1SG.S
 taa-ðə-mə
 házi.rénszarvas-DST-ACC.SG.1SG
 taa-ði-n'ə hutorə-? ins'üðü-s'a
 házi rénszarvas-DST-ACC.PL.1SG befog-CNG szán-INF
 tuj-huaaðəə-m ηəndiāi?
 jön-IRR-1SG.S valószínűleg
 „Miért nem fogtam be a rénszarvast, jöhettem volna szánon.”
 (ChND_080719_Evenki_flkd.64)

Az inferenciális egyéb jelentéseit, amelyet a 3.1. fejezetben Guszev (2007) és Wagner-Nagy (2019) alapján említettem, nem találtam meg az első és második személyű szövegekben. Egyedül egy mondatot találtam, amely episztemikus jelentést tartalmazhat, amennyiben a beszélő nem biztos abban, hogy pontosan mióta vándorol:

- (4.11) η anuə-li d'ali tuj-**hu**atu-m siṁitəi koru
 igaz nap.[ACC.SG] jön-**INFER**-1SG.S Shmidt.kolhoz ház
 ma-kiti-nə
 sátor-ABL.PL-OBL.1SG
 „Néhány napja járkálhatok a Shmidt kolhozon.” (JMD_080219_MyLife_nar.041)

Kétkedést, illetve iróniát és szarkazmust nem érzékeltem ezekben a találatokban, bár az utóbbi kettőt nehezebb is vizsgálni, hiszen ez sokban függ a kutató szubjektív megítélésétől. Annak tekintetében viszont, hogy Aikhenvald (2004: 231) szerint ez a jelentéstöbblet általában első személyű utalások esetén jelenik meg, nem ez volt a várt eredmény.

Az első személyű inferenciális alakok leggyakrabban felbukkanó igéi a kontrollhiány jelentéséhez és annak tipikus helyzeteihez kapcsolódnak – ez nem is meglepő, hiszen az akaratlanság kifejezése a legtöbbször használt funkció ebben a személyben. 11 alkalommal fordul elő a *kuntu-* (‘elaludni’), illetve egyszer az ugyanebbe a tárgykörbe tartozó *d'üt'i?kə-* (‘álmodni’) ige, de a *huəŋku-* (‘berúgni, lerészegedni’) és az *ηanabtaa-* (‘elfelejteni’) többszöri megjelenése is jellemzi az első személyt tartalmazó mondatokat. Ezek gyakoriságáról az idézett példák is árulkodnak: ezek az igék fordulnak elő a (4.2), (4.5), (4.6) és (4.7) mondatokban is.

4.3.2. Második személy

A 71 darab második személyű inferenciális alak mindegyikében érzékeltem a következtetett forrástípusra való utalást, amelyek közül 27 igenél az inferenciális szuffixumnak kizárólag ezt a funkcióját ismertem fel. Noha egyedüli funkcióként második személyben sem szerepel az evidenciális jelentés magas arányban, az elemzés során egyértelművé vált, hogy ebben a személyben inkább jellemző, mint az elsőben:

- (4.12) tə tahariāa s'üəbtiai-? mənə mut'ii-**ba**du-ŋ
 hát most igazi-ADV.[ACC.SG] kínoz-**INFER**-2SG.S
 „Valóban nagyon megkínoztál.” (MVL_080304_NjomuKamleguNy_flks.494)

A következtetés kategóriájába soroltam azokat a találatokat is, amelyekben az inferenciális ige kérdő mondatban jelenik meg. Ezekben az esetekben a beszélő megszólítottjának bizonyos cselekvéseire, illetve az általa elszenvedett történések okára kérdez rá, amely impliciten tartalmazza a következtetés eredménytelenségének tényét is. Hasonlóan tehát az első személyhez, ezekre a mondatokra retorikai kérdéseként is lehet tekinteni, de ez nem érvényes minden előfordulásra:

- (4.13) maad'a n'i-**hīaḏi**-ŋ maa-t'ə-küə
 miért NEG-**INFER**-2SG.S mi-EMPH-EMPH.[ACC.SG]
 miəḏə-ḏə-mtə ŋəḏə-ʔ
 karaván-DST-ACC.SG.2SG find-CNG
 „Miért nem találsz magadnak egy feleséget (szó szerint: egy karavánt)?”
 (ChND_061025_Haljmira_flks: 310).

Ilyen mondatokból 29 darab található a korpuszban. Az értetlenséget kifejező, magyarázatot követelő kérdő mondatokhoz gyakran kapcsolódnak olyan többletjelentések, mint a meglepettség vagy a düh, hirtelen indulat:

- (4.14) taharīaa maa-ḏə-nduʔ tərəd'i
 most mi-DST-GEN.2PL ilyen.[ACC]
 səəna-mun-ta-ʔa muu-ʔs'i-ḏə-mtiʔ
 ostoba-DRV-PTCP.PRES-AUG.[ACC] őriz-AGN-DST-ACC.2PL
 huāŋ-**hūaḏu**-ruʔ
 tesz-**INFER**-2PL.S/O
 „Miért választottatok ilyen ostoba őrt?” (KSM-ChND_061105_Hotarye_flkd: 67)

Nemcsak következtetést, feltételezést is ki tud fejezni a második személyű inferenciális morféma, azonban erre az első személyhez hasonlóan sokkal alacsonyabb számú, pontosan 6 példa jelenléte utal:

- (4.15) maa-gəl'it'ə-gətə n'aagəə-ŋ ŋanaʔsan-ə-ŋ i-**hūaḏu**-ŋ
 mi-EMPH-ABL.SG jó-2SG.S ember-EP-2SG.S van-**INFER**-2SG.S
 „Te egy jó ember vagy.” (MVL_080304_TwoMeryde_flk.367)

Miratívot csaknem a találatok felénél, 32 esetben észleltem, amely itt is pragmatikai szinten valósul meg. Az inferenciálist tartalmazó mondatokban előforduló miratív funkció arányaiban nagyjából megegyezik első és második személy között. Ennél a személynél is gyakori, hogy a beszélő váratlanságát az inferenciális morfémán kívül indulatszóval is jelzi:

- (4.16) əi n'üə-ʔkü-mə hiri-hiāði-ŋ təə
 ó gyerek-DIM-NOM.SG.1SG forr-INFER-2SG.S az.[GEN.SG]
 hiri-**hiāði**-ŋ
 forr-**INFER**-2SG.S
 „Hé, fiam, de megnőttél!” (MVL_080225_SitiChimi_flks: 426)

Az első és második személyű miratív közötti különbség a meglepettség forrásának személyéből adódik: második személyben a beszélőt nem saját, hanem a megszólított cselekedetei érik váratlanul, ezáltal ebben az esetben nem köthető a mirativitás a kontrollhiányhoz. Ez természetesen abból is kiderül, hogy a 71 második személyű inferenciális előfordulás közül a várt módon egy példát sem találtam kontrollhiányra vagy ahhoz hasonló jelentésre.

A második személynél lényegesen nagyobb arányban fordult elő düh, harag az inferenciális igéket tartalmazó mondatokban: 21 esetben érzékeltem azt, hogy a következtetés, feltételezés, illetve elsősorban említett kérdéstípus esetén a hirtelen indulat is nagy szerepet játszik a mondat jelentésében. Ez leggyakrabban a miratívval együtt szerepel a funkciók között (l. 4.14), ugyanis a meglepő esemény ezt az érzést eredményezi, de arra is van példa, hogy ez egyedüli egyértelműen érzékelhető többletjelentése az evidenciális szuffixumnak. A következő mondat beszélőjét nem érte váratlanul, hogy testvérei az anyjukat magára hagyják, ugyanis ezt már korábban is sejtette, így az indulatszó is inkább a haragra utal:

- (4.17) ou komənsəj kuniʔiā n'i-**hiāði**-riʔ təgətə
 EXCL oh hogyan NEG-**INFER**-2PL.S/O akkor
 n'emi-miʔ suə-lu-ʔ
 anya-ACC.SG.1PL vándorol-CAUS-CNG
 „Jaj, miért nem hoztátok magatokkal anyánkat?” (ChND_061025_Haljmira_flks.369)

Íróniát, szarkazmust szintén nem találtam bizonyosan. Episztemikusságot igen, viszont második személyben is nagyon ritkán fordult elő olyan kontextusban, amely alapján az értelmező biztos lehet e tartalom jelenlétében:

- (4.18)

təti	n'üə-gəi-t'ə	taharīaa	taharīaa
az	child-DU-NOM.PL.2SG	most	most
D'üəðükə-iŋ		mīai-ʔkü-mə	taharīaa
Gyuoŋjuka-FEM.[NOM.SG]		meny-DIM-NOM.SG.1SG	most
mīai-ʔkü-küə-mə		taharīaa	
daughter-in-law-DIM-EMPH-NOM.SG.1SG		most	
ŋontan-ə	hon-tiə		i-huaðu-ŋ
gondolat-EP.[ACC.SG]	birtokol-PTCP.PRS.[NOM.SG]		be- INFER -2SG.S

„Gyuoŋjuka, én menyem – te és a gyerekeid okosnak tűntök.”
(MVL_090807_Hungabtadja_flks.670)

A második személyű inferenciálissal ellátott igék közül leggyakrabban a *tuj-* és *t'üü-* ‘megjönni’ és ‘megérkezni’ jelentésű igék fordulnak elő, tartalmilag leginkább olyan mondatokban, ahol az érkezés, látogatás okára kérdez rá a beszélő, gyakran váratlanság vagy düh miatt (4.19). Az *i-* létige is többször megjelenik ilyen a korpusz második személyű találatai között, illetve a *n'i-* tagadó ige is, bár utóbbinál nem a tagadás, hanem a tagadott ige az, amelynek okán a különböző tartalmak megjelennek:

- (4.19)

maad'a	tuj- huaðu -ŋ	na-nə
miért	jön- INFER -2SG.S	közel-1SG

„Miért jöttél ide?” (ChKD_72_ManyTents_flks: 144).

Noha az evidenciális funkció minden előfordulásnál megjelenik, a találatok azt mutatják, hogy második személyben sem ez a leggyakoribb szerepe a forrásjelölő morfémanak: vannak ugyan ilyen célból használt alakok, viszont magasabb az aránya azoknak az igéknek, amelyeknél csupán a többletjelentés kiindulópontjaként szolgál az inferenciális marker. Emiatt megállapítható, hogy ha nem is olyan mértékben, mint az első, de a második személy is különbözik a harmadik személyű használatától, ott ugyanis valószínű, hogy többször használatos az evidenciális szuffixum eredeti funkciójában.

4.4. Eredmények

Kutatásom során fény derült arra, hogy az inferenciális kevésbé kutatott első és második személyű előfordulásai milyen funkciók betöltése végett kerülnek használatra, ez pedig megválaszolta azon kérdésem, hogy mi az oka az elsősorban a harmadik személyhez viszonyítva igen alacsony találati számnak.

Az első személyt illetően megállapítható, hogy a gyakoriságbéli eltérés nemcsak a lehetséges szemantikai környezetek alacsonyabb számával magyarázható, hiszen a funkcióbéli különbség, azaz az első személy hatás jelensége is befolyásolja azt. Az első személyű inferenciális pusztán forrásjelölés céljából való megjelenése marginálisnak tűnik a nyelvben, ugyanis csupán néhány kivétel található kizárólag ebben a szerepben. A kontrollhiány, azaz a nem tudatos cselekvés jelentéstartalma abszolút többségben van a 49 előfordulás funkciói között, így megállapítható, hogy első személyben ez a leggyakoribb jelentés, amelyet az inferenciális betölthet. Sok esetben az Aikhenvald által megfogalmazott tipikus szituációk kontextusában jelenik meg ez a jelentés, második személyben viszont a várt módon nem beszélhetünk róla. Az első személy hatás a nganaszan inferenciális kategóriájánál valóban implicit jelentéseket hoz létre, hiszen a kontrollhiány is a következtetés folyamatának eredményeként jön létre. Mivel ennek a jelentésnek a második – és harmadik – személyben való megvalósulása logikai problémákba ütközik, így a várt módon itt nem beszélhetünk róla.

Az evidenciális morféma forrásjelölő funkcióját tekintve úgy első, mint második személyben inkább következtetésről, mint feltételezésről árulkodtak a szövegek: a pusztán gondolkodásra, általános ismeretekre alapuló feltételezésnek nagyon kevés példája volt, ahogy azt Wagner-Nagy is említi (2019: 275). Második személyben több példája volt a forrásjelölésnek mint evidenciális morféma kizárólagos jelentésének, de ebben a személyben is inkább hivatott bizonyos jelentésárnyalatok jelenlétét kifejezni, hiszen az ilyen előfordulások nagyobb számban jelentkeztek. Sem első, sem második személyben nem az evidenciális funkció az inferenciális morféma megjelenésének elsődleges célja, de sok esetben érzékelhető annak alapjaként. Kutatásom során a kérdésben megjelenő inferenciálisokat is a forrásjelölő funkcióhoz soroltam, bár ezeknél is érzékelhető bizonyos mellékjelentés: második személyben, amelyben egyébként sokkal többször előfordul, a beszélő értetlenségét fejezi ki, elsőben pedig retorikai kérdések fogalmazhatóak meg vele.

A szintén pragmatikai szinten megvalósuló miratív első személyben nagyszámú előfordulással rendelkezik: akár a kontrollhiány következményeként is megvalósulhat, de arra is számos példa van, hogy ez az egyedüli többletjelentése a kategóriának. Ennek ellenére nem mondható el róla, hogy az első személy hatáshoz kapcsolódik, hiszen kutatásom során rengeteg

második személyű példát is találtam: sőt, a két személynél hasonló arányban, az összes előfordulásnak nagyjából felében megjelenik a váratlanság érzése.

Első személyben ritkábban, másodikban viszont nem várt gyakorisággal tűnik fel egy eddig nem ismert funkció, főként a kérdéses formájú mondatok esetén: a hirtelen indulat, düh sokszor a következtetés, illetve az általa megismert, sokszor váratlan információ következményeként jelenik meg.

Az episztemikusság, kételkedés és az irónia, szarkazmus nem képviselte magát nagy számban az általam kutatott személyek esetén. Az utóbbi jelentéseknél ez meglepő, hiszen Aikhenvald (2004: 231) szerint ez leginkább első személyben gyakori. Mivel Guszev (2007) és Wagner-Nagy (2019) leírásaiban szerepeltek, feltételezem, hogy ezek mégis inkább a harmadik személy jellemzői ebben a nyelvben – hasonlóképpen a forrásjelöléshez, azaz az eredeti funkcióhoz. A harmadik személy kutatása azokban nem tartozik az én vizsgálatom hatáskörébe, így dolgozatomban nem hivatott megítélni ennek funkcióit és lehetséges többletjelentéseit.

Eredeti hipotézisem, miszerint első személyben funkcionális eltérés, azaz konkrétan kontrollhiányban megvalósuló első személy hatás okozza az alacsony találati számot, igaznak bizonyult. Noha második személyben nem merült fel olyan jelentés, amely esetlegesen csak rá jellemző, látható, hogy itt sem az evidenciális funkció az elsődleges, és az olyan jelentések, mint a düh vagy értetlenség az első személyhez hasonlítva például sokkal inkább sajátosságai a második személynek. A szövegek elolvasásával azonban az is megállapítható, hogy ezek műfaji sajátosságai miatt a lehetséges kontextusok száma is közrejátszhat az alacsonyabb találati számban. Az első és második személy ritka felbukkanása tehát erre a két tényezőre vezethető vissza.

5. Befejezés

Az evidencialitás napjaink egyik legnépszerűbb kutatási területe, és amint azt dolgozatomban is szemléltette, a szamojéd nyelvek evidencialitásával is számos nyelvész foglalkozik. A bizonytalanságok, ellentmondások ellenére is észrevehető, hogy folyamatban van a téma fokozatos felfedezése. A szamojédok és az evidencialitás közös kutatásának fontossága nemcsak egy korábban kevésbé megértett nyelvi jelenség feltérképezésében rejlik, hanem abban is, hogy általa ezeknek a távoli, alig ismert és veszélyeztetett nyelveknek a működését is jobban megismerhetjük.

Dolgozatomban a fent leírt céllal írtam. Mivel a tudomány az evidenciális markerek különböző személyekkel való együttes használatának kérdéséről még sok mindent nem tudunk, megfelelőnek találtam ezt a témát ahhoz, hogy általa a forrásjelölés grammatikai kategóriájáról

megszerzett ismeretek összességét saját eredményeimmal bővítsem. A nganaszan nyelvet pedig azért tartottam érdemesnek kutatásom tárgyává tenni, mert annak ellenére, hogy több nyelvész is foglalkozott már vele, még mindig vannak felfedezetlen területei az evidencialitás kapcsán. Vizsgálatom tudományos eredményei mellett azt is hivatott szemléltetni, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésére napjainkban annak, aki ezzel az egyre inkább a kihalás szélére kerülő nyelvvel szeretne foglalkozni.

Dolgozatom kezdeti hipotézisei többnyire igaznak bizonyultak. Az első személyű inferenciális előfordulások esetén az első személy hatás jelenlétéből származó funkcionális különbségeket véltem felfedezni. A második személyű találatok esetén, noha kizárólag ebben a személyben megvalósuló jelentéseket nem találtam, levonhattam azt a következtetést, miszerint az elsőhöz hasonlóan itt sem a forrásjelölés az elsődleges célja az inferenciális morféma használatának. A korábbi szakirodalmak leírásait tekintetbe véve igyekeztem az általuk említett többletjelentéseket meglátni az általam kutatott találatokban, és sikerült megállapítanom, hogy közülük melyek jellemzők ezekre, illetve, hogy melyek lehetnek inkább a harmadik személy funkciói. Ezen kívül olyan váratlan jelentés, illetve funkció jelenlétére is felfigyeltem, amelyről a forrásként szolgáló munkák még nem szereztek tudomást, emiatt nem is említettek. Összegezve, kutatásom során választ kaptam minden kérdésre, amelyet annak kezdetén megfogalmaztam.

Rövidítésjegyzék

1	első
2	második
3	harmadik
A	tranzitív ige alanya
ABS	abszolútív
ACC	akkuzatívusz
ADJ	melléknév
ADV	adverbiális
AGN	nomen agentis
AOR	aorisztosz
ASSUM	asszumptív
AUD	auditív
AUX	segédige
CAUS	kauzatív

CNG	konnegatív igealak
CONJ	konjunktív személyjelölő
COP	kopula
DECL	deklaratív
DEF	határozott
DET	determináns
DIM	diminutív
DIR.EV	direkt evidencialitás
DISJ	diszjunktív személyjelölő
DISTR	disztributív
DST	desztinatív
DRV	derivációs szuffixum
DU	duális
EMPH	emfatikus elem
EP	epentetikus
EXCL	indulatszó
FEM	nőnem
GEN	genitívusz
IMM.PAST	közelmúlt
INF	infinitívusz
INFER	inferenciális
INT	interjekció
INTR	intranszitiv
IRR	irreális
LAT	latívusz
LIM	limitatív
LOC	lokatívusz
MASC	hímnem
MID	belső intranszitivizáló elem
MIR	miratív
NAR	narratív
NEUT	semleges nem
NF	nonfinit marker
NOM	nominatívusz

NONFIRSTH nem első kézből származó

NONVIS nem vizuális

O tranzitív tárgy

OBL függő eset

OP optatív

P személy

PART igenév

PASS passzív

PAST múlt

PERF befejezett

PL többes szám

POSS posszesszív

PRES jelen

R reflexív

REC.P közelmúlt

REM.PAST távoli múlt

REP reportatív

S intranszitiv

SG egyes szám

SIM szimilatív

SPEC spekulatív

T idő

TOP topik

TRL transzlatív

Bibliográfia

Aikhenvald, Alexandra Y. 2004: *Evidentiality*, Oxford University Press, New York.

Boas, Franz 1911: Introduction. In Boas, Franz (szerk.): *Handbook of American Indian Languages 1*. (Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology Bulletin 40), Government Printing Office, Washinton. 5–83.

Brugman, Claudia – Macaulay, Monica 2015: Characterizing evidentiality. *Linguistic Tipology* 19/2: 201–37.

- Brykina, Maria – Guszev, Valentin – Szeverényi Sándor – Wagner-Nagy Beáta 2018: *Nganasan Spoken Language Corpus (NSLC)*. Archivált In Hamburger Zentrum für Sprachkorpora. Verzió 0.2. [<http://hdl.handle.net/11022/0000-0007-C6F2-8> 2022.06.18.]
- Curnow, Timothy Jowan 2001: Evidentiality and Me: The Interaction of Evidentials. *Proceedings of the 2001 Conference of the Australian Linguistic*.
- Curnow, Timothy Jowan (2002): Types of Interaction between Evidentials and First-Person Subjects. *Anthropological Linguistics* 44/2: 178–196.
- Curnow, Timothy Jowan 2003: Nonvolitionality expressed through evidentials. *Studies in Language* 27: 39–60.
- De Haan, Ferdinand 1999: Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries. *Southwest Journal of Linguistics* 18: 83–102.
- Faller, Martina 2002: *Semantics and pragmatics of evidentials in Cuzco Quechua*, Stanford University doctoral dissertation, Stanford.
- Givón, Thomas 2001: *Syntax: An introduction, Vol I.*, Benjamins, Amsterdam.
- Guszev 2006 = Гусев, Валентин Ю. 2006: О сохранении архаичных форм в неассертивных контекстах: материал самодийских языков. In *Проблемы типологии и общей лингвистики: международная конференция посвященная 100-летию со дня рождения проф. А.А. Холодовича*, Нестор—История, Санкт-Петербург. 41–45.
- Guszev 2007 = Гусев Валентин Ю. 2007: Эвиденциальность в нганасанском языке. In Храковский Виктор С. (ред.): *Эвиденциальность в языках Европы и Азии. Сборник статей памяти Наталии Андреевны Козинцевой*. Наука, Санкт-Петербург. 415–444.
- Hajdú Péter 1968: *Chrestomathia Samoiedica*, Hajdú Péter, Szeged.
- Jakobson, Roman 1971: Shifters, verbal categories and the Russian verb. In Jakobson, Roman 1971: *Selected writings Vol II*, Mouton, Hága. 130–147.
- Kubitsch Rebeka 2018: Evidencialitás a mai udmurt nyelvben. In *LingDok* 17. 251–270.
- Lazard, Gilbert 2001: On the grammaticalization of evidentiality. *Journal of Pragmatics* 33: 359–367.
- Nyikolajeva 2014 = Nikolaeva, Irina 2014: *A Grammar of Tundra Nenets*, De Gruyter Mouton, Berlin.
- Plungian, Vladimir A. 2010: Types of verbal evidentiality marking: An overview. In Diewald, Gabriel – Smirnova, Elena (szerk.): *Linguistic realization of evidentiality in European languages*, Mouton de Gruyter, Berlin. 15–58.
- Rooryck, Johan 2001: Evidentiality, part I. *Glott International* 5. 125–133.

- San Roque, Lila 2008: *An introduction to Duna grammar*, Australian National University doctoral dissertation, Canberra.
- Speas, Peggy 2010: Evidentials as generalized functional heads. Di Sciullo, Anna Maria – Hill, Virginia (szerk.) 2010: *Edges, heads, and projections: Interface properties*, Benjamins, Amsterdam. 127–150.
- Szeverényi Sándor – Várnai Zsuzsa 2015: Családfa és etimológia összefüggései szamojéd példa alapján. *Folia Uralica Debreceniensia* 22: 223–254.
- Szeverényi Sándor 2021: Szamojédok ma: túlélés a 21. században. *Finnugor Világ* 26/1: 10–21.
- Szkribnyik és Kehajov 2018 = Skribnik, Elena – Kehayov, Petar 2018: Uralic Languages. In Aikhenvald, Alexandra Y. (szerk.): *The Oxford Handbook of Evidentiality*, Oxford University Press, Oxford. 525–553.
- Verhees, Samira 2019: Defining Evidentiality. *Voprosy Jazykoznanija* 6: 113–133.
- Wagner-Nagy Beáta 2002: *Chresthomathia Nganasanica*. SUA Supplementum 10. SZTE Finnugor Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet, Szeged – Budapest.
- Wagner-Nagy Beáta – Szeverényi Sándor – Gusev, Valentin 2018: *User's Guide to Nganasan Spoken Language Corpus*. WPCL 1. Szeged – Hamburg [<https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/wpcl/issue/view/810> 2022.06.18.]
- Wagner-Nagy Beáta 2019: *A Grammar of Nganasan*. Brill, Leiden.
- Willett, Thomas 1988: A cross-linguistic survey of the grammaticization of evidentiality. *Studies in Language* 12. 51–97.